

Nr 8.

Ankom till riksdagens kansli den 30 april 1929 kl. 1 e. m.

Andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 8, i anledning av väckt motion, II: 96, angående vidtagande av åtgärder mot arbetslöshet bland läroverksläraraspiranter m. m.

I en inom andra kammaren väckt och till andra kammarens första tillfälliga utskott för förberedande handläggning hänvisad motion, nr 96, har herr *Anderson* i Linköping hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära skyndsamt utredning genom kungl. skolöverstyrelsens försorg om möjligheten att genom åtgärder från det allmännas sida anpassa tillgång och behov av läroverksläraraspiranter närmare till varandra, samt om åtgärder för att trygga de icke ordinarie lärarnas vid statsläroverk och kommunala mellanskolor rättsliga ställning och förbättra deras anställningsvillkor.

Beträffande motiveringen tillåter sig utskottet hänvisa till motionen.

Utskottet har *ej mindre* i vederbörlig ordning inhämtat yttranden från dels *Yttranden.* kanslersämbetet för rikets universitet efter hörande av vederbörande vid universiteten i Uppsala och Lund samt vid Stockholms och Göteborgs högskolor, dels och skolöverstyrelsen, *än även* berett Sveriges extraläraryörening tillfälle att till utskottet inkomma med yttrande.

De med anledning härav avgivna yttrandena äro såsom bilagor fogade vid detta utlåtande; och tillåter sig utskottet här att hänvisa till desamma.

I här föreliggande motion ifrågasättes en av Kungl. Maj:t genom skolöverstyrelsens försorg verkställd utredning angående vissa med lärarrekryteringen vid läroverken sammanhängande förhållanden. Denna utredning skulle äga ett tvåfaldigt syfte. Den skulle *dels* söka klarlägga möjligheten att genom vissa åtgärder anpassa tillgång och behov av läraraspiranter närmare till varandra eller, med andra ord, att på lämpligt sätt reglera tillströmningen till läroverks- *Utskottet.*

lärarbanan, dels söka finna utvägar för en förbättring och stabilisering av de extra ordinarie lärarnas rättsliga ställning och anställningsvillkor.

Vad då först beträffar önskvärdheten av att söka bättre anpassa tillgången av läraraspiranter efter behovet, medgiver utskottet, att de nuvarande förhållandena kunna förefalla mindre tillfredsställande. Även på andra lärda banor förklaras råda bristande överensstämmelse mellan utbud och efterfrågan på arbetskraft. Det synes då utskottet rent principiellt icke vara lämpligt, att man av mer eller mindre tillfälliga sociala skäl, av hänsyn till tillgång och efterfrågan på vissa levnadsbanor, tillgriper restriktiva och reglerande åtgärder i fråga om tillströmningen till ett yrke.

Vidare håller utskottet före, att, såsom jämväl t. f. kanslern för rikets universitet erinrat, erfarenheten visat, att sådana missförhållanden, som tilläven tyrs kunna uppstå på grund av större eller mindre tillströmning av studerande till våra universitet och högskolor, i regel utjämnas av sig själva utan något ingripande från statens sida i restriktivt syfte. Detta understrykes ytterligare av filosofiska fakulteten vid universitetet i Lund, som finner sig hava grundad anledning att förmoda, att den nuvarande stora tillströmningen till universiteten delvis är ett övergångsfenomen och att en tillbakagång i antalet studerande snart kommer att inträda, varom för övrigt redan de bekantgjorda siffrorna rörande de till studentexamen innevarande termin anmälda abiturienterna syntes giva en antydning.

Slutligen synes det utskottet, att det ännu är för tidigt att vidtaga några åtgärder med hänsyn till de verkningar, den av 1927 års riksdag beslutade omorganisationen av det högre skolväsendet kan få för här förevarande spörsmål.

Emellertid äro, enligt vad utskottet nyss framhöll, vissa förhållanden på här ifrågavarande område för närvarande icke tillfredsställande, och skäl synas tala för att man söker genom upplysningsverksamhet påskynda den naturliga utjämningen. Det synes emellertid utskottet, som om en dylik upplysningsverksamhet främst borde åligga de akademiska myndigheterna och de studerandes egna organisationer. Utskottet kan då icke underlåta att framhålla, att det förefallit utskottet, som om från dessas de närmaste intresseras sida hittills relativt litet blivit åtgjort i detta hänseende.

Utskottet finner det vara självklart att, om en sådan upplysningsverksamhet igångsättes vid universitet och högskolor, alla vederbörande myndigheter komma att i möjligaste mån underlätta och befrämja denna verksamhet.

Vad så vidare beträffar frågan om en förbättring och stabilisering av de extra ordinarie lärarnas rättsliga ställning och anställningsvillkor, har redan motionären framhållit, att den nu sittande lönekommittén givetvis har sin uppmärksamhet riktad på extralärarnas lönefråga, kanske också deras anställningsvillkor och rättsliga ställning. Vid sådant förhållande finner utskottet det icke vara av behovet påkallat, att nu från riksdagens sida tages initiativ till en utredning i dessa hänseenden.

I anslutning till vad sålunda anförts får utskottet hemställa.

att förevarande motion, II:96, icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 19 april 1929.

På utskottets vägnar:

GUST. MOSESSON.

Närvarande vid ärendets slutbehandling i utskottet: herrar *Mosesson, Mogård, Persson* i Grytterud, *Mårtensson, Gardell* i Stenstu, *Lundström, Bergström* i Häl-singborg, *Johansson* i Bro, *Thomson* och *Hollertz*.

Reservation

av herrar *Gardell* i Stenstu, *Lundström, Thomson* och *Hollertz*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava följande lydelse:

»I här föreliggande motion ifrågasättes en av Kungl. Maj:t genom skolöverstyrelsens försorg verkställd utredning angående vissa med lärarrekryteringen vid läroverken sammanhängande förhållanden. Denna utredning skulle äga ett tvåfaldigt syfte. Den skulle *dels* söka klarlägga möjligheten att genom vissa åtgärder anpassa tillgång och behov av läraraspiranter närmare till varandra eller, med andra ord, att på lämpligt sätt reglera tillströmningen till läroverkslärarbanan, *dels* söka finna utvägar för en förbättring och stabilisering av de extra ordinarie lärarnas rättsliga ställning och anställningsvillkor.

Vad då först beträffar den sistnämnda av de båda huvuduppgifter, som skulle åligga en eventuell utredning, nämligen att undersöka möjligheterna för en förbättring och stabilisering av de extra ordinarie lärarnas ställning, torde det huvudsakligen om också icke uteslutande gälla åtgärder av ekonomisk natur. Motionären framhåller, att den nu sittande lönekommittén givetvis har sin uppmärksamhet riktad på extralärarnas lönefråga, kanske också deras anställningsvillkor och rättsliga ställning. Vidare äro, enligt vad utskottet erfarit, de s. k. 1927 års skolsakkunniga sysselsatta med att utreda ett annat av motionären omnämnt spörsmål, nämligen det om tillsättning av lärarbefattningar vid kommunala mellanskolor. Skolöverstyrelsen har i sitt utlåtande erinrat om ytterligare några frågor, som i detta hänseende syntes böra komma i betraktande, nämligen dels ämnesläraarinneinstitutionens ställning vid våra samläroverk, dels inrättandet av nya ordinarie tjänster.

I den mån samtliga dessa problem icke bliva beaktade vid de nu pågående utredningarna, synes det utskottet, vilket i likhet med skolöverstyrelsen anser en klarläggande utredning av frågan vara av behovet påkallad, som om det borde åligga skolöverstyrelsen att verkställa dylik utredning och framlägga härav betingade förslag.

Av det nu anförda framgår sålunda, att utskottet ansett sig böra tillstyrka motionen i denna del.

Vad så vidare tillströmningen till lärarbanan beträffar, torde icke av någon kunna förnekas, att förhållandena här för närvarande te sig allvarliga. Motionären har sammanfattat sina synpunkter på denna fråga på följande sätt: »De nuvarande extralärarna absorberas av läroverken och erhålla så småningom, om än med någon försening, ordinarie anställning. Med varje år kommer ett ökat antal aspiranter att utexamineras från universitet och högskolor, men endast ett fåtal av dessa kunna beräkna arbete i läroverkens tjänst. Antalet arbetslösa — nu cirka 150 — kommer år från år att stiga. Inför siffrorna från det ständigt stigande studentantalet torde det icke vara felberäkning att föreslå, att, då skolreformens övergångstid löpt till ända, ett antal läroverksläraraspiranter motsvarande en femtedel, kanske en fjärdedel, av den nuvarande kåren komma att gå arbetslösa.» Skolöverstyrelsen har visserligen i sitt yttrande framhållit, att man enligt överstyrelsens uppfattning hade rätt att påstå, att någon arbetslöshet för närvarande icke förefunnes bland provärsutbildade lärare, men, fortsätter överstyrelsen, därmed undanskymdes naturligtvis icke det av motionären påpekade förhållandet, att så många aspiranter, vilka avslutat sin teoretiska utbildning, icke lyckats erhålla anställning.

Både motionären och skolöverstyrelsen hava också framhållit, att det viktigaste problemet för bedömandet av frågans läge för den närmaste framtiden är det om tillströmningen till våra universitet och högskolor, och det är här, som en utredning främst är av behovet påkallad. Förslaget om en utredning i detta hänseende har också vunnit understöd från såväl skolöverstyrelsens som de akademiska myndigheternas sida.

Från flera håll har framhållits önskvärdheten av en upplysningsverksamhet i här förevarande hänseende. Detta vill utskottet kraftigt understryka, men å andra sidan måste utskottet framhålla, att verkan av en dylik upplysningsverksamhet måste utebliva, om den icke kan bygga på tillräckligt och vederhäftigt material. Detta material synes emellertid icke bliva möjligt att erhålla utan ingående utredning och anser sig utskottet sålunda, i likhet med de i ärendet hörda, böra tillstyrka en dylik utredning.

Utskottet vill då erinra om att skolöverstyrelsen i sitt över motionen avgivna yttrande uppdragit riktlinjerna för en sådan utredning.

När det gäller att företaga en utredning rörande tillströmningen till universiteten vill utskottet till en början framhålla, att en dylik utredning aldrig kan få räkna med att genom något slags spärr till universiteten minska denna tillströmning; vådorna av ett sådant förfaringssätt hava med skärpa framhållits i de över motionen avgivna yttrandena och torde ligga i öppen dag.

Däremot synes det utskottet, som om vissa, exempelvis av filosofiska fakulteten vid universitetet i Lund och skolöverstyrelsen framställda förslag, avseende att låta vederbörande tidigare än nu ofta bliver fallet avbryta en felaktigt vald levnadsbana, borde komma under allvarligt övervägande. I sådant hänseende vill utskottet särskilt fästa uppmärksamheten på förslagen om *dels* uppställandet av vissa högre fordringar för avläggande av tentamen i vissa ämnen, *dels* förprovning, innan tillträde till undervisningen i ett visst ämne erhålles, *dels* inskränkning av det antal gånger, som en studerande har rätt att undergå tentamen i samma ämne, *dels* ock slutligen i fråga om provårsutbildningen ej mindre en något strängare gallring vid själva provårsutbildningen, så att de för läraryrket mindre lämpliga kunde i tid inrikta sig på annan verksamhet, än även ett förläggande av provåret till en något tidigare tidpunkt än vad för närvarande ofta är fallet. I likhet med skolöverstyrelsen finner utskottet sålunda en utredning beträffande efterfrågan på lärarbefattningar önskvärd, om än utskottet icke kan bortse från de svårigheter, som bliva förknippade med en dylik utredning.

Den ifrågasatta utredningen bör jämväl avse frågan om antalet lediga tjänster under den närmaste tiden. Skolöverstyrelsen har i sitt utlåtande meddelat, att antalet lediga adjunktstjänster under den sista femårsperioden uppgått till i medeltal 44 per år och antalet ledigblivna lektorat till drygt 19. Huru förhållandena i detta avseende komma att gestalta sig under den närmaste framtiden kan emellertid, framhåller skolöverstyrelsen, icke utan ingående undersökningar beräknas. Det vore, säger överstyrelsen, obestridligen önskvärt att genom en utredning få upprättad en plan över platstillgången vid olika slag av läroanstalter under den närmaste framtiden, även om en dylik plan på grund av vissa av skolöverstyrelsen berörda faktorer endast kunde bliva approximativ. En dylik plan borde även taga sikte på olika ämneskombinationer och torde kunna bliva till gagn såsom en ledning för dem, vilka förbereda sig eller ämna förbereda sig för inträde på lärarbanan, liksom den även torde kunna vara till en viss ledning vid hänvisningarna till provår.

Utskottet har redan tidigare framhållit vikten av en upplysningsverksamhet på här förevarande område. Enighet synes utskottet böra råda om betydelsen av att de studerande vid universiteten från första början av sina högskolestudier stå i rapport med förhållandena inom det yrke, för vilket de utbildas. Ur den synpunkten är det önskvärt, att upplysning i tid må kunna givas de till universitetet kommande studenterna om utsikterna på de banor, till vilka universitetsstudierna förbereda. Inrättandet av särskilda akademiska upplysningsbyråer i detta syfte förefaller sålunda vara ett beaktansvärt uppslag. Genom samarbete mellan sådana byråer, studenternas egna organisationer och skolöverstyrelsen — eventuellt andra ämbetsverk — borde en någorlunda vägledande översikt över läget och utsikterna på lärarbanan — eventuellt andra banor — ständigt kunna hållas tillgänglig för de studerande. Dock torde det näppeligen kunna anses lämpligt, att staten upprättar dylika upplysningsbyråer, varemot det torde kunna anses vara ett statligt intresse att ekonomiskt stödja en sådan informationsverksamhet. Kunde en klok anpassning av studierna därigenom underlättas, vore det till gagn icke blott för den enskilde utan även för det allmänna.

Sammanfattningsvis torde alltså kunna sägas, att de åtgärder, som i här förevarande hänseende kunna sättas i fråga, mindre böra sikta till att genom särskilda restriktioner försvåra tillträdet till lärarbanan än till att hjälpa och vägleda den studerande ungdomen vid dess val av utbildning och levnadskall.

Av vad nu anförts finner utskottet framgå, att här föreliggande problem är på en gång allvarligt, omfattande och svårlöst. Såsom utskottet redan tidigare framhållit, är därför en utredning i ämnet i huvudsaklig överensstämmelse med de nu angivna riktlinjerna starkt av behovet påkallad. Med hänsyn till frågans omfattning torde det dock varken vara möjligt eller lämpligt att, såsom motionären ifrågasatt, den i motionen föreslagna utredningen jämväl i denna del uppdrages åt skolöverstyrelsen ensam. Även universiteten och högskolorna synas — vilket även av dem själva framhållits — böra bliva representerade härvidlag. Det lämpligaste förfaringssättet synes då vara, att skolöverstyrelsen erhåller i uppdrag att med tillhjälp av särskilt tillkallade sakkunniga, representerande även universitet och högskolor, verkställa denna utredning.

I anslutning till vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att andra kammaren måtte för sin del besluta, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära skyndsam utredning om möjligheten att genom åtgärder från det allmännas sida anpassa tillgång och behov av läroverksläraraspiranter närmare till varandra samt om åtgärder för att trygga de icke ordinarie lärarnas vid statsläroverk och kommunala mellanskolor rättsliga ställning och förbättra deras anställningsvillkor.»

Bilaga 1.

Kanslern för rikets universitet.

Till riksdagens andra kammarens första tillfälliga utskott.

Genom nådig remiss den 8 februari 1929 har Kungl. Maj:t anbefallt mig att, efter hörande av vederbörande vid universiteten i Uppsala och Lund samt vid Stockholms och Göteborgs högskolor, till utskottet inkomma med utlåtande över en i andra kammaren väckt motion, nr 96, angående vidtagande av åtgärder mot arbetslöshet bland läroverksläraraspiranter m. m.

Till åttlydnad av denna nådiga befallning har jag låtit inhämta yttranden i ärendet dels från de större akademiska konsistorierna i Uppsala och Lund, vilka vart för sig däri hört vederbörande teologiska och filosofiska fakulteter, dels ock styrelserna för Stockholms och Göteborgs högskolor, vilka styrelser var för sig i ärendet hört vederbörande lärarråd; och får jag, med bifogande av de sålunda hit inkomna yttrandena med bilagor, för egen del i detta ärende anföra följande.

Visserligen anser jag av principiella skäl, att ett ingripande från statens sida i restriktivt syfte i universitetens och högskolornas fria verksamhet i regel icke bör förekomma; och vad särskilt angår sådana missförhållanden, som tilläventyrs kunna uppstå på grund av större eller mindre tillströmning av studerande till dessa läroanstalter, har erfarenheten visat, att de i regel utjämnas av sig själva utan något dylikt ingripande. Men då de i ärendet hörda akademiska myndigheterna allmänt uttalat sig till förmån för verkställande av en utredning, avseende större eller mindre delar av vad i motionen åsyftats, vill jag för min del icke motsätta mig det föreliggande förslaget, utan får härigenom förklara mig icke hava något att erinra mot igångsättande av en dylik utredning, varvid jag dock vill med bestämdhet framhålla såsom ett ofrånkomligt krav, att representanter för universitet och högskolor beredas tillfälle att deltaga i densamma. Uppsala den 4 april 1929.

NATHAN SÖDERBLOM.

/ Otto Croneborg.

Med anledning av föreliggande remiss får det större akademiska konsistoriet överlämna närlagda av teologiska och filosofiska fakulteterna efter anmodan i ärendet avgivna yttranden, och vill konsistoriet för sin del instämma i vad av nämnda fakulteter blivit anfört. Uppsala den 27 mars 1929.

På det större akademiska konsistoriets vägnar:

LUDVIG STAVENOW.

/ H. Sjöberg.

*Utdrag av Teologiska fakultetens i Uppsala protokoll
den 13 mars 1929.*

§ 8.

Fakulteten företog till behandling den vid föregående sammanträdet bordlagda remissen rörande inom riksdagens andra kammare väckt motion angående vidtagande av åtgärder mot arbetslöshet bland läroverksläraraspiranter och beslöt fakulteten därvid efter överläggning instämma i det yttrande, som av den filosofiska fakulteten avgivits i ärendet den 11 innevarande mars, vilket yttrande var så lydande:

»Genom remiss av den ¹³/₂ 1929 har Filosofiska fakulteten anmodats avgiva yttrande angående möjligheten att genom åtgärder från det allmännas sida anpassa tillgång och behov av läroverksaspiranter närmare till varandra samt om åtgärder för att trygga de icke ordinarie lärarnas vid statsläroverk och kommunala mellanskolor rättsliga ställning och förbättra deras anställningsvillkor.

Åtgärder av det slag, som beträffande reglering av tillgång och efterfrågan på läraraspiranter skulle falla inom ramen av universitetens kompetensområde, innehållas dels i förslaget att genom kvalificerade betyg i muntlig studentexamen, utan efterprovning i de ämnen examen skall omfatta, inskränka och minska det antal studerande, som inrikta sina studier på filosofisk ämbetsexamen, dels att genom upprättande av en akademisk upplysningsbyrå, ej endast lämna studenterna råd och anvisningar i studiespörsmål beträffande fördelaktiga ämneskombinationer, utan även stå till hands med översikt över de ämneskombinationer, som inom ett visst antal år framåt kunna räkna med största möjligheter för ordinarie anställning inom läroverkslärarkåren.

Fakulteten finner, att en begränsning av de studerandes antal genom fordran på kvalificerade betyg i studentexamen för studier till filosofisk ämbetsexamen ej gärna kan genomföras, emedan därigenom studentexamens karaktär av inträdesport till fortsatta studier går förlorad och därtill möjligheter i stor utsträckning förefinnas att kringgå denna bestämmelse genom att framskjuta studentexamen på något år, utan att därför trots högre betyg den studerandes allmänna kvalifikationer för det blivande yrket i motsvarande grad höjas. Även torde det i många fall vara synnerligen olämpligt att för all framtid avstänga en studerande från en viss ämneskombination i ämbetsexamen, därför att han genom val av linje eller av andra orsaker från början icke i studentexamen erhållit de erforderliga, kvalificerade betygen. I de specialhögskolor, där kvalificerade betyg bl. a. ingå som fordringar för beträdandet av en viss studiebanan, bestämmas dessa inskränkningar i första rummet av laboratorie- och annat utrymme, däremot ej av efterfrågan på vissa specialister. Dessa fall äro således ej jämförbara med den ifrågasatta inskränkningen, då fordran på kvalifikationer vid specialskolorna variera alltefter antalet inträdessökande, således ej, eller endast indirekt, stå i samband med tillgång på anställningsmöjligheter på arbetsmarknaden. Det torde även vara tveivelaktigt om en fordran på högre betyg skulle kunna ha något avsevärt inflytande på den mycket för stora tillströmningen till de filosofiska fakulteterna.

Fakulteten finner vidare, att en upplysningsbyrå, som skulle gå de studerande tillhanda med uppgifter beträffande för tillfället eller i närmaste framtid fördelaktiga och i hög kurs stående ämneskombinationer, ej gärna kan organiseras som en akademisk inrättning, men väl lämpligare kunde knytas till någon av de talrika förefintliga studentorganisationerna, exempelvis läraraspiranternas förening. En akademisk upplysningsbyrå skulle kräva ej så få själv-

ständiga arbetskrafter, över vilka universiteten f. n. ej förfoga och på den skulle vid skiftande konjunkturer inom andra områden av arbetsmarknaden, å vilka studerande inom andra fakulteter och studieriktningar vid universiteten äro aspiranter, med full rätt kunna uppställas krav på upplysningar rörande anställningsmöjligheter i vidaste utsträckning. Emellertid skulle en dylik organisation i hög grad förändra universitetens karaktär som fria undervisningsanstalter och forskningshärdar samt försvaga betydelsen av den risk, som alltid är knuten vid fritt val av levnadskall. En reglering av tillgång i överensstämmelse med efterfrågan borde helst försiggå mer eller mindre automatiskt. En sådan automatisk reglering verkar visserligen mycket långsamt och är ofta förknippad med hårda erfarenheter, men en mångsidig, ej direkt akademisk upplysningsverksamhet i stor utsträckning bör enligt fakultetens mening väsentligen kunna påskynda och underlätta densamma. Ifrågasättas kunde också, om ej skolöverstyrelsen lättast utförde detta arbete.

Slutligen finner fakulteten, att en utredning i motionärens anda kunde vara av viss nytta, då därigenom en bättre översikt över läraraspiranters anställningsmöjligheter för en tid framåt kunde vinnas och fordringarna på förbättring av anställningsvillkoren inom lärarkåren kunde mera detaljerat belysas.

Kunde denna utredning även få sträcka sig till att söka klargöra omfattningen och orsakerna till den både ur nationalekonomiens och universitetens synpunkt alldeles för stora tillströmningen till dessa lärda banor, som karakteriserat tiden efter världskriget, vore detta säkerligen en vinst.»

Beslutet, som omedelbart justerades, skulle genom utdrag av protokollet meddelas det större akademiska konsistoriet.

Ur protokollet:
Carl Häggqvist.

*Utdrag av Filosofiska fakultetens i Uppsala protokoll
den 11 mars 1929.*

§ 2.

Fakulteten företog till behandling den från föregående sammanträde uppskjutna remissen rörande inom riksdagens andra kammare väckt motion angående vidtagande av åtgärder mot arbetslöshet bland läroverkslärareaspiranter.

Härvid beslöt fakulteten i enlighet med förslag av fakultetens kommitterade avgiva följande yttrande i ärendet:

»Genom remiss — — — (= det av teologiska fakulteten vid universitetet avgivna yttrandet) — — — en vinst.»

Beslutet, som omedelbart justerades, skulle genom utdrag av protokollet meddelas det större akademiska konsistoriet.

Ur protokollet:
Carl Häggqvist.

Lunds universitet.

Till Kanslern för rikets universitet.

Genom remiss den 11 februari 1929 har det Större akademiska konsistoriet i Lund anmodats att senast den 28 innevarande mars till Kanslern inkomma med yttrande över en av herr Anderson i Linköping i andra kammaren inne-

varande år väckt motion nr 96 angående vidtagande av åtgärder mot arbetslöshet bland läroverksläraraspiranter m. m.

Med anledning härav får konsistoriet vördsamt överlämna från härvarande Teologiska och Filosofiska fakulteter infordrade yttranden i ärendet.

Utdrag av Konsistoriets protokoll i ärendet bifogas.

Lund den 27 mars 1929.

På det Större konsistoriets vägnar:

AXEL MOBERG.

| N. Linder.

Transumt av protokoll, hållet hos det Större akademiska konsistoriet i Lund den 27 mars 1929.

§ 67. Genom remiss den 11 februari 1929 hade kanslern för rikets universitet anmodat konsistoriet att senast den 28 innevarande mars till kanslern inkomma med yttrande över den av herr Ivar Anderson i Linköping vid innevarande års riksdag i andra kammaren väckta motionen nr 96, angående vidtagande av åtgärder mot arbetslöshet bland läroverksläraraspiranter m. m.

Ifrågavarande remiss företogs nu till behandling i konsistoriet.

Professorn *Björling* anförde:

»I Filosofiska fakultetens yttrande förekommer en passus, som jag anser förtjänt att strykas under, såsom betydelsefull även för andra fakulteter; jag menar förslaget att stadga ett högsta antal tillåtna försök att vinna ett tentamensbetyg. Ett dylikt stadgande skulle på ett samhällsnyttigt sätt förekomma, att de svaga studiebegåvningarna förspilla en dyrbar tid med fåfång strävan att nå fram till en examen, som överstiger deras krafter, i stället för att ägna sig åt lämpligare sysselsättningar. Därest den ifrågasatta utredningen kommer till stånd, hoppas jag att den nu påpekade punkten särskilt beaktas.»

Professorn *Bergman* tillkännagav, att han anslöte sig till det av professorn *Björling* gjorda uttalandet.

Ordförande, Rektor, föreslog, att konsistoriet måtte besluta att utan eget uttalande såsom svar å remissen till kanslern överlämna de från Teologiska och Filosofiska fakulteterna inkomna yttrandena i ärendet.

Professorn *Sommarin* framställde förslag, att konsistoriet vid översändande av yttrandena ifråga ville uttala sig för en allsidig utredning i motionens syfte.

Vid därefter företagen votering beslöt konsistoriet med tretton röster, avgivna av professorerna Nygren, Hellman, Kylin, Petré, af Klercker, Löfstedt, Ekman, Holmquist, Ekwall, Ernberg, Wallengren, Herner och Ordföranden, Rektor, professorn *Moberg*, att utan eget uttalande i ärendet såsom svar å remissen överlämna de från Teologiska och Filosofiska fakulteterna inkomna yttrandena.

Atta ledamöter, nämligen professorerna Smith, Sommarin, Olson, Bergman, Malmgren, P:n Nilsson, Liljeqvist och Björling, röstade för det av professorn Sommarin under överläggningen framställda förslaget.

Denna § skulle anses omedelbart justerad.

Ur protokollet:

N. Linder.

*Utdrag ur Teologiska fakultetens i Lund protokoll
den 20 februari 1929.*

§ 2. Med anledning av riksdagsmannen Ivar Andersons i riksdagens andra kammare innevarande år väckta motion om extralärarnas ställning beslöt Fakulteten, på förslag av professorn Herner, att uttala sin anslutning till motionens syfte, men avvaktade Fakulteten mera positiva förslag. Beträffande frågan om kvalificerad studentexamen ställde sig Fakulteten ytterst skeptisk. Fakulteten förväntade emellertid, att densamma skulle få tillfälle att avgiva sitt utlåtande, då mera positiva förslag framkomme.

Ur protokollet:

Per Örtengren.

Utdrag av protokoll, hållet hos Filosofiska fakulteten i Lund den 16 mars 1929.

Närvarande: Dekanus, professorn Agrell, professorerna Liljeqvist, Ekwall, Moberg, Ekman, Hellquist, Olson, Rydbeck, Kylin, Smith, Koch och Carlsson.

§ 49. Fakulteten företog till förnyad behandling bordlagda remissen rörande den av herr Ivar Anderson i Linköping vid innevarande års riksdag i andra kammaren väckta motionen nr 96, angående vidtagande av åtgärder mot arbetslöshet bland läroverksläraraspiranter m. m.

Från de för ärendets beredning valda kommittéerade, nämligen professorerna Wallengren, M. P:n Nilsson, Olson, Koch och Carlsson, förelåg följande förslag till yttrande från fakulteten:

»Med anledning av den till fakulteten remitterade, av herr Anderson i Linköping vid innevarande års riksdag väckta motionen nr 96 angående vidtagande av åtgärder mot arbetslöshet bland läroverksläraraspiranter m. m. vill Fakulteten vördsamt avgiva följande yttrande:

Ehuru fakulteten anser sig ha grundad anledning att förmoda, att den nuvarande stora tillströmningen till universiteten delvis är ett övergångsfenomen, och att en tillbakagång i antalet studerande snart kommer att inträda — varom f. ö. redan de bekantgjorda siffrorna rörande de till studentexamen innevarande termin anmälda abiturienterna giva en antydning — förmenar dock fakulteten läget på läroverkslärarebanan för närvarande vara så allvarsamt, att alla åtgärder, som kunna tänkas förbättra detsamma, äro väl värda att taga i övervägande. Fakulteten tillstyrker därför den i motionen framlagda hemställan om en utredning av frågan. Den gör det så mycket hellre, som därvid även kunde och borde upptagas till diskussion vissa önskemål från fakultetens sida, som förut vid mer än ett tillfälle framförts och som syfta icke blott till begränsning av de studerandes antal utan även till höjande av kvaliteten hos lärjunge-materialet. I händelse en dylik utredning kommer till stånd, finner fakulte-

ten det önskvärt och nödigt, att även universitetsmyndigheterna bliva företrädare i den kommitté, som för detta ändamål eventuellt kommer att tillsättas.

Med avseende på de i den föreliggande motionen berörda eller föreslagna åtgärderna för minskning av läraraspiranternas antal vill fakulteten anföra följande:

Det osäkerhetsmoment, som obestriddigen uppkommer för läraraspiranterna därigenom, att ämneskombinationerna bestämmas för varje särskilt fall, då en lärarebefattning bliver ledig, är ett förhållande, om vilket fakulteten icke anser sig kunna göra något uttalande.

I anslutning till det i motionen (s. 11) framhållna önskemålet om mera effektiv upplysning åt de nyblivna studenterna rörande förhållandena och befordringsutsikterna på lärarebanan förklarar sig fakulteten villig att till den myndighet, som K. M:t bestämmer, årligen insända *dels* förteckningar över avlagda filos. ämbetsexamina jämte de i dessa ingående ämneskombinationerna, *dels* även uppgifter om antalet åhörare vid föreläsningarna och deltagare i seminarieövningarna i alla förekommande skolämnena.

Vad beträffar den i motionen (s. 11) framkastade tanken på en närmare anknytning av provårsinstitutionen till universiteten kan fakulteten icke finna, att en sådan anordning skulle kunna verka reglerande på tillströmningen till lärarebanan i starkare grad än den nuvarande provårsinstitutionen redan gör genom platsantalets begränsning. Dessutom vill fakulteten framhålla, att en dylik anknytning av provåret till universitetet *dels* skulle vara ägnad att i avsevärd mån förrycka dettas egentliga verksamhet, *dels* skulle kräva en betydlig ökning av universitetets lärarekrafter.

Beträffande förslaget om fordran på vissa kvalificerade studentbetyg för rätt att avlägga ämbetsexamen (motionen s. 10 f.) vill fakulteten till en början, om detta förslag skulle vinna beaktande, avvisa den tanken, att efterprövning för komplettering av betygen till den föreskrivna höjden i enskilda ämnen eller till den bestämda summan av betygen i deras helhet *icke* skulle få ifrågakomma. Detta skulle nämligen enligt fakultetens mening kunna leda till alltför stora orättvisor och vanskligheter. Å andra sidan vill fakulteten härvid erinra om nödvändigheten av att efterprövningarna till studentexamen ställas under betryggande kontroll, ett krav som vid tidigare tillfällen från universitetshåll med styrka framhållits (jfr. bil. 1).¹

I betraktande av den ofta förekommande ensidigheten i studiebegåvningen — detta icke minst hos de för högre studier allra bäst lämpade eleverna — och med hänsyn även till den ganska stora ojämnhet i betygssättningen vid olika läroverk, som aldrig torde kunna undvikas och som i själva verket åt studentbetygen giver en väsentligt olika reell valör, förefaller det fakulteten mycket vanskligt att uppställa fordran på en viss betygssumma i studentexamen för rätt att vid universitetet avlägga filos. ämbetsexamen. Det vore onekligen önskvärt, att sådana mått och steg kunde träffas, att de svagaste elementen uteslötos från tillträde till universitetsstudier, och tanken härpå har också redan för länge sedan övervägts vid universiteten.

På grund av ovan framhållna omständigheter finner fakulteten det emellertid icke lämpligt att uppställa en *generell* fordran på en *viss betygssumma* för tillträde till universitetet eller för rätt att avlägga viss examen, i här ifrågavarande fall närmast filos. ämbetsexamen.

Däremot torde det vara både önskvärt och nödvändigt, att vissa *speciella* fordringar uppställas syftande till på visst sätt *kvalificerad studentexamen* för tillträde till olika fakulteter och sektioner, såsom f. ö. i viss utsträckning redan sker t. ex. beträffande de teologiska, juridiska och medicinska fakulteterna. Förslag om dylika speciella fordringar på förutbildningen för studierna inom de olika fakulteterna och sektionerna har redan hösten 1913 framställts

¹ Här utesluten.

av filos. fakulteten och humanist. sektionen i Uppsala i skrivelser till K. Maj:t samt av professor Lindskog i en skrivelse till större konsistoriet (bil. 1, 2, 3).¹

Dessa krav gälla i första hand de för vetenskapliga studier nödvändiga språkkunskaperna. För studier inom den filosofiska fakultetens matematisk-naturvetenskapliga sektion anser fakulteten sålunda, att fordran bör uppställas därpå, att två av de tre språken tyska, engelska och franska medtagits i studentexamen, och för studier inom den humanistiska sektionen likaledes, att två av dessa språk ingå bland ämnena i studentexamen, av vilka i senare fallet det ena alltid bör vara *franska*. I detta sammanhang vill fakulteten vidare framhålla, att den för studier till högre betyg i vissa ämnen inom humanistiska sektionen uppställda fordran på studentkunskaper i latin efter den nya gymnasieordningens genomförande måste förstås som studentkunskaper enligt fordringarna på latinlinjen. — Då det under nuvarande förhållanden visat sig, att ett oförståndigt begagnande av *bortvalsrätten* i gymnasiet stundom kunnat vara till men för de fortsatta studierna vid universitetet, vill fakulteten här även rikta uppmärksamheten på att det i en eventuell utredning bör undersökas, vad som i skolan skulle kunna göras för att det i den nya läroverksordningen stadgade *tillvalet* av ämnen sker på det sätt, som bäst förbereder för de universitetsstudier som vederbörande lärjunge ämnar bedriva.

I vissa fall förekommer redan nu, att en studerande måste underkasta sig en förprovning, innan han får tillträde till undervisningen i ett visst ämne inom fakulteten. Det kunde tänkas, att fordran på dylik förprovning, avpassad efter de olika ämnenas särskilda förutsättningar, ytterligare utsträcktes, för att därigenom tillfälle skulle vinnas att utgallra mindre lämpliga eller för svagt förberedda aspiranter inom respektive ämnen.

Slutligen vill fakulteten påpeka, att en utgallring av mindre studiebegåvade även möjligen skulle kunna åstadkommas därigenom, att det antal gånger som en studerande har rätt att undergå tentamen i samma ämne inskränktes till ett bestämt antal, exempelvis till tre (härvid naturligtvis bortsett från komplettering till högre betyg i ämne, däri tentamen till lägre betyg förut avlagts).

Med hänvisning till ovanstående vill fakulteten sålunda för sin del förorda, att en utredning i det av motionen ifråga framlagda syftet föranstaltas, under förhoppning att därvid de här framförda synpunkterna vinna beaktande, och under framhållande av det önskvärda i att vid en eventuell utredning i frågan även universitetsmyndigheterna bliva vederbörligen representerade.»

Vid yttrandet funnos fogade de däri omförmälda handlingarna (bil. 1, 2, 3), vilka i avskrift skulle biläggas detta protokoll.

Härefter beslöt fakulteten, att med anledning av remissen såsom eget yttrande åberopa vad kommittén sålunda anfört, därvid dock professorn Smith beträffande den av kommittén ifrågasatta begränsningen i tentamensrätten anförde:

»Med instämmande i övrigt i kommitterades förslag, vill jag endast uttala en avvikande mening beträffande den föreslagna begränsningen av det antal tentamina i varje ämne, till vilket de studerande äro berättigade. En dylik begränsning skulle visserligen vara särdeles behövlig, men den kan dock enligt min mening, i motsats till vad de kommitterade helt säkert tänkt sig, ej genomföras med bibehållande av nuvarande system med privata okontrollerade tentamina. Det vore därför bättre att nämnda passus om begränsning finge utgå och i stället blott i allmänhet framhävdes att genom lämpliga ändringar i 1907 års examensstadga för filosofiska fakulteten åtskilligt skulle kunna vinnas i av motionären avsedd riktning. Den av kommitterade nämnda begränsningen av tentamina är visserligen en dylik önskvärd reform, men varken den enda eller den viktigaste.»

Härjämte skulle till protokollet antecknas, att professorn Ekman uttalade

¹ Här uteslutna.

som sin mening, att det kunde hava betänkliga konsekvenser, om i examensstadgan infördes en gräns för antalet tentamina.

Som ovan.

Ur protokollet:

Y. Kristensson.

*Utdrag av protokoll hållet vid sammanträde med
Stockholms högskolas lärarråd den 16 mars 1929.*

§ 3.

Från kanslern för rikets universitet hade till styrelsen för Stockholms högskola och vederbörande remitterats en begäran från riksdagens andra kammarens första tillfälliga utskott om att vissa myndigheter, bland dessa Stockholms högskola, måtte inkomma med utlåtanden över den av herr Anderson i Linköping i andra kammaren väckta motionen nr 96, angående vidtagande av åtgärder mot arbetslöshet bland läroverksläraraspiranter m. m. Denna remiss, vilken överlämnats till lärarrådet, har delgivits lärarrådets ledamöter. Lärarrådet beslöt att med anledning av den föreliggande remissen avgiva följande utlåtande:

Motionären utgår från att tillströmningen till läroverkslärarbanan för närvarande vore vida större än behovet. Antalet studenter, som förberedde sig för tjänst vid läroverken, hade under de sista tjugo åren fördubblats, och utsikten att detta ständigt växande antal läraraspiranter skulle kunna finna användning inom det högre undervisningsväsendet syntes bliva allt mindre. Den starka utveckling av det högre skolväsendet, som betingats främst av den kommunala mellanskolans snabba framväxt, hade numera nått sin höjdpunkt, och efter den nya skolreformens genomförande vore snarast att vänta stagnation eller, med tanke på den sjunkande nativiteten och den allt mera utbredda insikten om läroverksstudiernas oförmåga att föra fram till snar utkomst, tillbakagång. En fortsatt ökning i behovet av läroverkslärare vore alltså icke att förutse, snarare en minskning, som bleve så mycket allvarigare, därest en ifrågasatt utökning av läroverkslärarnas tjänstgöringsskyldighet komme att förverkligas.

Redan nu förspordes en oroande arbetslöshet bland läraraspiranterna, särskilt inom vissa ämnesgrupper, såsom moderna språk. Det vore att befara, att denna arbetslöshet inom få år komme att antaga för de unga lärarna och därmed ock för läroverken ödesdigra proportioner.

För att i tid råda bot på antydda missförhållandena vore åtgärder från det allmännas sida påkallade. Motionären tänker sig olika möjligheter att åstadkomma en reglering av tillströmningen till högskolorna: 1. kvalificerade studentbetyg som villkor för studier till filosofisk ämbetsexamen; 2. en närmare anknytning av provårsinstitutionen till de akademiska studierna; 3. en begränsning av provårsutbildningens numerära omfattning; 4. en av myndigheterna ledd planmässig upplysningsverksamhet.

Vidare berör motionären vissa olägenheter i den unge lärarens utbildnings- och anställningsförhållanden, och hemställer slutligen,

»att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära skyndsamt utredning genom kungl. skolöverstyrelsens försorg om möjligheten att genom åtgärder från det allmännas sida anpassa tillgång och behov av läroverksläraraspiranter närmare till varandra, samt om åtgärder för att trygga de icke ordinarie lärarnas vid statsläroverk och kommunala mellanskolor rättsliga ställning och förbättra deras anställningsvillkor.»

Lärarrådet anser sig böra yttra sig över ifrågavarande spörsmål endast i den mån de beröra högskolans verksamhet.

Det synes då först böra erinras därom, att en sådan begränsning av tillströmningen till högskolornas och universitetens filosofiska fakulteter, att tillgången på läraraspiranter nått och jämt skulle motsvara efterfrågan, ingalunda kan ligga vare sig i dessa utbildningsanstalters eller i läroverkens intresse.

Vidare synes böra framhållas, att om det är förenat med svårigheter att beräkna behovet av lärare vid de högre läroanstalterna för en längre tid framåt, så torde det knappast vara lättare att på grundval av antalet studerande inom den filosofiska fakultetens olika ämnen beräkna den blivande tillströmningen till läroverkslärarbanan. Av den filosofiska fakultetens alumner komma i detta sammanhang knappast i betraktande andra studerande än de, som avlägga filosofisk ämbetsexamen med tanke på lärarbanan. Men icke heller de som studera rena skolämnena för avläggande av filosofisk ämbetsexamen kunna alla beräknas bli lärare. Skillnaden i kurserna mellan filosofie kandidatexamen och filosofisk ämbetsexamen är nämligen i de flesta ämnen så obetydlig, att många, som egentligen icke ha för avsikt att bli lärare, föredraga att avlägga filosofisk ämbetsexamen av det skälet, att de önska ha även lärarbanan öppen för sig. Denna kategori av studerande, vilka närmast ägna sig åt biblioteks- eller arkivtjänst, journalistyrket eller praktiska yrken av olika slag, men som samtidigt vilja förvärva lärarkompetens, är vid Stockholms högskola avsevärd; inom vissa ämnen, såsom moderna språk och litteraturhistoria med poetik, synes den innefatta en betydande del av dem som förbereda sig för filosofisk ämbetsexamen. Inträdet på lärarbanan bestämmes för denna kategori i själva verket av utsikten till snabbare eller bättre utkomst; många studerande ha redan arbete vid institutioner av skilda slag, i tidningar, förlag o. dyl. och driva sina studier vid sidan av denna förvärvsverksamhet i syfte att förbättra befordringsmöjligheter och villkor i övrigt, och mycket ofta även av rent vetenskapligt intresse utan tanke på att praktiskt utnyttja de vunna examensmeriterna.

Motionären pekar som nämnts på fyra olika utvägar att komma till rätta med de påvisade missförhållandena. Införande av *kvalificerade studentbetyg som villkor för studier till filosofisk ämbetsexamen* synes lärarrådet vara en vittomfattande och invecklad fråga. Det synes emellertid tveivelaktigt, huruvida en dylik mekaniskt verkande gallring verkligen skulle tillförsäkra universitet och högskolor de bästa studenterna och de högre skolorna det bästa lärarmaterialet. Framgången i vetenskapliga studier liksom i lärarkallet torde åtminstone i vissa ämnen jämväl bero av andra faktorer än dem som komma till uttryck i studentbetyget. Om det föreskrivna betygsmínimum skulle nås utan efterprövning, så uteslötes från lärarbanan alla, som på grund av ensidig eller sent vaknande begåvning eller på grund av tillfälligheter (sjukdom, missöden i examen o. dyl.) icke nått det bestämda minimum. Finge åter studentbetygen höjas genom efterprövning, skulle detta innebära, icke att en viss kategori utestängdes från lärarbanan, utan endast, att den försenades en eller flera terminer.

Icke heller synes en ifrågasatt *närmare anknytning av provårsinstitutionen till de akademiska studierna* kunna giva en tillfredsställande lösning av det föreliggande problemet. Ett infogande av praktisk pedagogisk utbildning i de teoretiska examensstudierna torde icke kunna undgå att förrycka den vetenskapliga utbildningen. Universitetet och högskolor skulle härigenom lida avbräck i sin egenskap av utbildningsanstalter för blivande vetenskapsmän på samma gång som det för skolundervisningen så betydelsefulla kunskapsunderlaget hos läroverkslärarna skulle försvagas.

Då den ifrågasatta utredningen angående *restriktioner med avseende på prov-*

årsutbildningens numerära omfattning icke direkt berör högskolans intressen anser sig lärarrådet ej därom böra göra något uttalande.

Vad slutligen angår det av motionären antydda förslaget om *en av vederbörande myndigheter ledd planmässig upplysningsverksamhet*, så synes det utan vidare klart, att en på kunskap rörande utkomstmöjligheterna inom de olika ämnena fotad reglering av tillströmningen till läroverkslärarbanan bäst skulle motsvara både läroverkens och de blivande lärarnas verkliga behov. Denna väg har Stockholms högskola redan beträtt genom inrättande av en akademisk upplysningsbyrå, »Stockholms högskolas studentförenings informationsbyrå», — i liknande syfte ha sammanslutningar av extralärare och läraraspiranter arbetat. Det ligger emellertid i öppen dag, att dylika vid de skilda högskolorna arbetande upplysningsbyråer skulle ha helt andra möjligheter att överblicka ställningen och utsikterna rörande de olika ämnesgrupperna, om de kunde samarbeta med något skolöverstyrelsens organ. Lärarrådet anser därför motionärens förslag välmotiverat i vad det avser att genom samarbete mellan skolöverstyrelsen och akademiska myndigheter åstadkomma en årlig översikt över utsikterna till anställning vid de högre läroanstalterna för studerande inom olika ämnesgrupper.

Lärarrådet finner det sålunda välbetänkt att en utredning i motionens syfte med avseende på den här sist behandlade punkten kommer till stånd. varvid lärarrådet dock framhåller såsom sin mening att, då universitet och högskolor vid denna utredning ha stora intressen att bevaka, de även måtte bliva i tillfälle att genom representanter deltaga i det utredningsarbete, som kan komma att verkställas.

Ur protokollet:

Axel Edström.

Till kanslern för rikets universitet.

Sedan kanslersämbetet för rikets universitet den 11 sistlidne februari till styrelsen för Göteborgs högskola och vederbörande för yttrande remitterat en av ledamoten av riksdagens andra kammare I. Anderson väckt motion angående vidtagande av åtgärder mot arbetslöshet bland läroverksläraraspiranter m. m. får styrelsen härmed överlämna lärarerådets i ärendet avgivna yttrande, i vilket styrelsen instämmer.

Göteborg den 28 mars 1928.

A styrelsens vägnar:

OSCAR von SYDOW.

J. Viktor Johansson.

Till kanslern för rikets universitet.

Då Göteborgs högskolas lärareråd i anledning av kanslersämbetets remiss av den 11 februari 1929 går att avgiva yttrande över ledamoten av riksdagens andra kammare I. Andersons motion angående utredning genom kungl. skolöverstyrelsens försorg *dels* om möjligheten att genom åtgärder från det allmännas sida anpassa tillgång och behov av läroverksläraraspiranter närmare till varandra, *dels* om åtgärder för att trygga de icke ordinarie lärarnas vid statsläroverk och kommunala mellanskolor rättsliga ställning och förbättra deras anställningsvillkor, får lärarerådet först framhålla, att det i främsta rummet velat behandla de delar av motionen, som direkt beröra de svenska universitetet och högskolorna. Vissa andra frågor, i sig själva nog så betydelsefulla, har lärarerådet ansett icke vara av den art, att det har anledning att uttala sig om dem.

Motionens syfte att förbättra de icke ordinarie lärarnas ställning vid statsläroverk och kommunala mellanskolor är helt visst behjärtansvärt. De medel, varmed motionären velat nå detta mål, måste emellertid delvis framkalla tvivelsmål och invändningar. I somliga fall synes det tvivelaktigt, om det angivna målet verkligen kan vinnas på de vägar motionären förordat, i andra fall äro de anvisade medlen förenade med så stora olägenheter, att man måste ställa sig betänksam mot desamma.

Då en begränsning av antalet läroverksläraraspiranter påtagligen ej kan ske genom bestämmelser om ett visst antal tillåtna examina per år (en utväg som motionären heller ej ens antytt), är enda tänkbara vägen den att resa vissa krav på extra kompetens utöver godkända studentbetyg för dem som önska avlägga filosofisk ämbetsexamen. Motionärens uppfattning, att sådant krav i form av fordran på kvalificerat studentbetyg (utan efterprövning) kan ställas på blivande magistrar, medan okvalificerat studentbetyg skulle vara tillräckligt för studerande till fil. kandidatexamen, är ohållbar, då det tydligen är omöjligt att vägra en fil. kandidat att anmäla sig till en ämbetsexamen, som är öppen för studerande med blott kvalificerade studentbetyg; och då kurserna i de flesta ämnen äro blott obetydligt olika i kandidat- och ämbetsexamen, är omvägen till den senare över den förra av ringa hindrande betydelse. Fordran på kvalificerat studentbetyg kommer därför, om den alls skall uppställas som restriktion mot överproduktion av magistrar, att gälla tillträde till de filosofiska fakulteterna över huvud. Frågan blir då vidare den, huruvida den avsedda gallringen verkligen kan baseras på studentbetygens högre eller lägre kvalitet (en höjning över lag av studentexamensfordringarna torde, särskilt efter genomförande av den nya läroverksreformen, vara helt utesluten). Om censorerna skulle övervaka ej blott abiturienternas kvalifikationer för godkännande i studentexamen utan även deras berättigande till högre eller lägre betygsgrader i en lång rad studieämnen, skulle detta nödvändiggöra en flerdubbelt längre prövningsprocedur än den nuvarande, vilket torde vara outförbart. Skulle återigen läroverkslärarna utan kontroll få utdela dessa för tillträde till de filosofiska fakulteterna avgörande betyg, bleve givetvis följden ett generellt och genom sin oundvikliga olikformighet fördärvligt uppskruvande av betygskalorna. Enligt lärarerrådets mening är därför ett kvalitetsurval möjligt endast i form av en tilläggsprövning vid universiteten och högskolorna själva. En sådan prövning är visserligen i och för sig ej utförbar, särskilt om docenternas arbetskraft finge utnyttjas för ändamålet; och det kan tänkas, att det framdeles skall visa sig nödvändigt, ur synpunkten av universitetens egna arbetsförhållanden, att träffa anstalter för sådan inträdesprövning, om de från läroverken utexaminerade studenternas kunskapsnivå eventuellt befinnes sjunka under den nuvarande, som redan, särskilt med hänsyn till insikterna i levande språk, är nätt och jämnt tillräcklig för tillgodogörande av vetenskaplig undervisning. Men en sådan gallring är en framtidsfråga av rent universitär art. Det synes icke rimligt, att man på grund av en kanske tillfällig överproduktion av extralärare för läroverken och de kommunala mellanskolorna förordar en så djupt ingripande förändring av vårt universitetsväsen.

Rent principiellt synes det lärarerrådet icke lämpligt, att man av mer eller mindre tillfälliga sociala skäl, av hänsyn till tillgång och efterfrågan på vissa levnadsbanor, tillgriper restriktiva och reglerande åtgärder vid våra universitet och högskolor. Det kan visserligen tänkas, att tillströmningen av studenter kan bli så stark, att staten av finansiella skäl måste tillgripa vissa spärrningsåtgärder; de liberala principer, som sedan gammalt utmärkt svenskt universitetsväsen, böra emellertid icke utan tvingande skäl övergivras. De anstalter för fri vetenskap och forskning, som våra universitet och högskolor utgöra, böra fredas för de strävanden, som vilja uppressa nya skiljemurar i samhället

och förhindra den fria konkurrensen och den fria cirkulationen. Det obehindrade tillträdet till universitet och högskolor är en hävdvunnen princip av högt värde, och skulle reformer för att utjämna utkomstmöjligheterna vidtagas, borde de snarast gå i rakt motsatt riktning och inriktas på sådana utbildningsanstalter, där en restriktiv politik tillämpas, exempelvis tandläkareinstitutet och studentklasserna vid folkskoleseminarierna. Det skulle enligt lärarerrådets mening vara mera rimligt att vidtaga frigörande åtgärder i dylika fall och på så sätt avlasta universiteten än att tillgripa av sociala skäl dikterade spärråtgärder vid lärdomsanstalter, som hittills varit fria.

De föreslagna restriktionerna synas vidare lärarerrådet betänkliga med hänsyn till svårigheten, kanske rent av omöjligheten, att *just för närvarande* genom en utredning nå ens tillnärmelsevis säkra resultat. Å ena sidan är det, såsom redan motionären själv framhållit, t. o. m. för kungl. skolöverstyrelsen hart när omöjligt att överblicka och beräkna, hur den nyligen av statsmakterna beslutade nyorganisationen av landets skolväsende kommer att verka, kvantitativt och kvalitativt, och vilka följder den kan få för lärarrekruteringen. Å andra sidan kunna de ekonomiska konjunkturerna, förändringar i nativitets-siffrorna och andra omständigheter, som icke kunna på förhand beräknas, särskilt i nuvarande tider av labil jämvikt, lätteligen kullkasta alla beräkningar. Skulle emellertid en sådan utredning, som i den föreliggande motionens första yrkande föreslagits, försökas, bör den givetvis enligt lärarerrådets mening ej ske genom kungl. skolöverstyrelsens försorg utan genom universitetens och högskolornas, då den föreslagna reformen närmast skulle beröra dessa.

Mot en utredning angående åtgärder för att trygga de icke ordinarie läroverks- och mellanskolelärnarnas *rättsliga ställning* och förbättra deras *anställningsvillkor*, som motionären förordar i motionens andra huvudyrkande, har lärarerrådet intet att erinra, men anser, att denna fråga bör ses i sammanhang med frågan om läroverkslärnarnas ställning och arbetsvillkor överhuvud taget. Denna fråga i hela sin vidd borde då lämpligen upptagas till allsidig utredning.

Göteborg den 22 mars 1929.

Å lärarerrådets vägnar:

OTTO SYLWAN.

J. Viktor Johansson.

Bilaga 2.

Till riksdagens andra kammarers första tillfälliga utskott.

Genom nådig remiss den 8 februari 1929 anbefalldes kungl. skolöverstyrelsen att till riksdagens andra kammarers första tillfälliga utskott senast den 4 april 1929 inkomma med utlåtande över den av herr Anderson i Linköping i andra kammaren väckta motionen, nr 96, angående vidtagande av åtgärder mot arbetslösheten bland läroverksläraraspiranter m. m. samt att till Kungl. Maj:t insända bestyrkt avskrift av sagda utlåtande.

Med anledning härav får skolöverstyrelsen anföra följande.

I sagda motion ifrågasättes en av Kungl. Maj:t genom överstyrelsens försorg verkställd utredning angående vissa med lärarrekruteringen vid läroverken sammanhängande förhållanden. Denna utredning skulle äga ett tvåfaldigt syfte. Den skulle *dels* söka klarlägga möjligheten att genom vissa åtgärder anpassa tillgång och behov av läraraspiranter närmare till varandra eller, med andra ord, att på lämpligt sätt reglera tillströmningen till läroverkslärarbanan, *dels* söka finna utvägar för en förbättring och stabilisering av de extra ordinarie lärarnas rättsliga ställning och anställningsvillkor.

Då det för närvarande icke gäller en utredning i själva sakfrågan utan endast ett yttrande angående lämpligheten av en sådan utredning och om utsikterna att på denna väg ernå resultat av praktiskt värde, har överstyrelsen icke för det närvarande ansett sig böra verkställa några mera ingående statistiska undersökningar rörande den ena eller andra detaljen av föreliggande problem, utan vill väsentligen inskränka sig till att framhålla några mera *allmänna och principiella synpunkter* samt angiva några *riktlinjer för en utredning*, därest en sådan prövas böra komma till stånd. Överstyrelsen vill då först diskutera frågan om begränsning av tillströmningen till läroverkslärarbanan och därefter frågan om de extra ordinarie lärarnas ställning.

Tillströmningen till läroverkslärarbanan regleras väsentligen genom provåret. Provårsutbildning är för närvarande anordnad vid sex högre allmänna läroverk och två folkskoleseminarier och torde till sin numerära omfattning kunna anses ungefärligen motsvara det nuvarande behovet. En jämförelse mellan antalet ledigblivna tjänster under den senaste femårsperioden och antalet provårshänvisningar — se bilaga 1 — synes visserligen giva vid handen, att fler aspiranter beretts tillfälle att inträda på lärarbanan än som kunnat av läroverken och folkskoleseminarierna absorberas. Sammanlagt ha nämligen under denna tid 316 tjänster blivit lediga, därav 97 lektors- och 219 adjunktstjänster, alltså i genomsnitt 63 per år, medan sammanlagda antalet provårshänvisningar uppgått till 425 eller i medeltal 85 per år. Men att de skenbart övertaliga lärarkrafterna varit behövliga, framgår redan därav, att någon arbetslöshet praktiskt taget icke förefinnes bland provårsutbildade lärare. Visserligen uppgives i motionen, att under höstterminen 1928 funnos cirka 150 arbetslösa med akademisk eller högre seminarieutbildning, och överstyrelsen har ingen anledning att betvivla riktigheten av denna siffra. Men detta gäller uppenbarligen sådana läraraspiranter, som icke genomgått provår, måhända till en betydande del seminarieutbildade, enär de provårsutbildade lärare, som anmält sig till erhållande av extraläraryrke eller vikariat utan att erhålla förordnande, endast utgöra några *isolerade fall* — de uppgå icke ens till ett tiotal. I dessa fall gäller för övrigt, antingen att de äro ytterst svagt meriterade eller att de redan äro anställda vid enskilda skolor men av en eller annan anledning önska övergå till statsläroverk eller att av dem själva ställda villkor angående förordnande å viss plats utgjort hinder för placering. Å andra sidan äro för innevarande vårtermin 54 lärare — 48 manliga och 6 kvinnliga — förordnade, vilka icke genomgått provår eller erhållit motsvarande utbildning vid högre lärarinneseminarium. Under sådana förhållanden har man enligt överstyrelsens uppfattning rätt att påstå, att någon arbetslöshet icke för närvarande förefinnes bland provårsutbildade lärare. Därmed undanskymmes naturligtvis icke det av motionären påpekade förhållandet, att så många aspiranter, vilka avslutat sin teoretiska utbildning, icke lyckats erhålla anställning.

Då det gäller att på lämpligaste sätt avväga den numerära omfattningen av provårsutbildningen, måste man nämligen taga hänsyn icke blott till den normala omsättningssiffran för statliga ordinarie ämneslärarbefattningar utan även till det behov av fullt utbildade lärarkrafter, som förefinnes för uppehållande av de e. o. befattningarna vid statsläroverken och för lärartjänster vid enskilda och kommunala skolor. Tages detta behov med i räkningen, kan det till och med ifrågasättas, om man icke för närvarande borde bereda ett något större antal läraraspiranter möjlighet att årligen genomgå provåret. Antalet förordnade lärare utan provår pekar onekligen därhän. Likaså den av motionären framhållna omständigheten, att provårsutbildningen ofta sker vid en så sen tidpunkt som 30-årsåldern, i en hel del fall ännu senare. Å andra sidan kunna givetvis även vissa försiktighetsskäl anföras till förmån för en begränsning av lärarutbildningen till det oundgängligen nödvändiga.

I detta sammanhang vill överstyrelsen för övrigt också framhålla det ur läroverkens synpunkt önskvärda i att lärarutbildningen äger en sådan omfattning, att ett visst urval av aspiranter står läroverken till buds. I det stora hela bör den vara anpassad efter lärarbehovet och sålunda fungera som regulator för tillgång och efterfrågan på detta område, men den bör, numerärt sett, vara tilltagen med någon marginal. En sovring av aspiranterna sker ju inom alla yrken, och på ett så ömtåligt område som uppfostrans är den särskilt ofrånkomlig. Det må för den enskilde läraraspiranten vara en trygghet att alltid veta, att plats finnes tillgänglig, men skolorna äro mindre betjänta av att nödgas mottaga de svagare bland de utbildade lärarkandidaterna. Det kan för övrigt ifrågasättas, huruvida icke en något strängare gallring vore motiverad vid själva provårsutbildningen, så att de för yrket mindre lämpliga kunde i tid inrikta sig på annan verksamhet. Önskvärt vore därvidlag också, att provåret inträffade vid en något tidigare tidpunkt än för närvarande ofta är fallet.

Därest riksdagen i anledning av här berörda motion skulle besluta en utredning, synes det överstyrelsen lämpligt att därvid till prövning upptaga även här berörda i samband med provårsutbildningen och dess omfattning stående frågor.

Såsom framgår av tabellen i bilaga 1 och såsom redan framhållits, har *antalet lediga adjunktstjänster* under sista femårsperioden uppgått till i medeltal 44 per år och *antalet ledigblivna lektorat* till drygt 19. Huru förhållandena i detta avseende komma att gestalta sig under den närmaste framtiden kan icke utan ingående undersökningar beräknas. Det vore obestriddigen önskvärt att genom en utredning få upprättad en plan, så långt den med någon större grad av exakthet låter sig uppgöras, över platstillgången vid olika slag av läroanstalter under den närmaste framtiden, exempelvis den närmaste 10- eller 15-årsperioden. Men överstyrelsen vill redan nu framhålla, att endast en *approximativ* sådan plan är möjlig att åstadkomma, då förefintligheten av flera ovissa faktorer omöjliggör en exakt beräkning härvidlag. Överstyrelsen vill särskilt framhålla ett par av dessa ovissa faktorer. En sådan är frågan om antalet ämneslärarinnebefattningar vid samläroverken. Enligt 1927 års riksdags beslut skulle 320 ämneslärarinnebefattningar inrättas. Genom den uppmjukning av detta beslut, som vidtogs vid 1928 års riksdag och som skulle äga giltighet under övergångstiden, d. v. s. till och med läsåret 1930—31, företogs en reduktion av detta antal med 84, så att i stället antalet adjunktstjänster kan ökas med samma siffra. I vad mån den proportion mellan adjunktsbefattningar och ämneslärarinnetjänster vid samläroverken, som därigenom blivit provisoriskt fastställd, blir bestående eller kommer att förskjutas i ena eller andra riktningen efter övergångstidens slut, är för närvarande ovisst. Ur aspiranternas synpunkt är läget därvidlag desto oklarare, som man icke kan veta, i vad mån ämneslärarinnetjänsterna bli besatta med lärarinnor från flickskolorna, vilket i sin tur är i väsentlig mån beroende på de enskilda flickskolornas öde. Om detta och om flickskoleväsendets utveckling i allmänhet, vilken kan komma att spela en stor roll för här föreliggande fråga även i andra avseenden, kan i närvarande ögonblick ingenting sägas med bestämdhet. En annan icke alldeles viss faktor är frågan om lärarnas tjänstgöringsskyldighet, så till vida som en utökning av denna skulle få till omedelbar följd en inskränkning i platsantalet, även om en sådan inskränkning väl i första hand eller uteslutande skulle gå ut över extralärartjänsterna. I vad mån den minskning i nativiteten och den s. k. »flykten från läroverken», som motionären vidrör och som anses innebära en risk ur synpunkten av lärarnas befordringsmöjligheter, i detta sammanhang kan komma att spela någon nämnvärd roll, undandraget sig för när-

varande säkert bedömande. Alldeles uteslutet är detta nog icke. Dock torde den nya organisationen få anses tämligen snävt tilltagen, och där dubbla klassavdelningar finnas, representera de i flertalet fall olika organisationstyper, varför det knappast synes troligt, att hela klassavdelningar skola i mera nämnvärd utsträckning försvinna. Det är för övrigt ett även av riksdagen erkänt önskemål, att avdelningarnas storlek så småningom skall kunna nedbringas, varigenom en ökning i antalet avdelningar och därmed i lärarbehovet i åtskilliga fall skulle bli följden. Det saknas icke heller fog för den förmodan, att skolreformen kommer att utöva en inverkan i motsatt riktning mot den av motionären förutsedda och i själva verket öka tillströmningen till läroverken, detta särskilt på grund av de ökade möjligheterna till läroverksutbildning för den kvinnliga ungdomen. De nyinrättade statliga flickläroverken komma exempelvis att absorbera ett icke obetydligt antal lärarkrafter. I stort sett torde dock här berörda faktor vara så oberäknelig, att det blir nödvändigt att i detta sammanhang bortse från densamma.

En utredning av den blivande platstillgången vid läroverken måste, för att bli till något egentligt gagn, även taga sikte på olika *ämneskombinationer*. I fråga om adjunkts- och ämneslärarinnebefattningar måste emellertid en sådan beräkning bli mycket osäker. I fråga om lektoraten är den givetvis lättare, även om det icke, såsom motionären framkastar, låter sig göra att direkt fastläsa ämneskombinationerna för fem å tio år framåt. Hänsyn till de vid ett läroverk utnämnda lärarnas faktiska lämplighet och undervisningsskicklighet i olika ämnen kunna ibland göra det fullt berättigat att delvis förlägga en lärars tjänstgöring till annat ämne än utnämningssämnena. Förordnandet av ny rektor vållar ofta en viss förskjutning i lektorsbehovet. Slutligen och icke minst har den nya studieplanen med dess i stor utsträckning fria ämnesval på högsta gymnasiestadiet infört påtagliga osäkerhetsmoment i fråga om behovet av gymnasiala lärarkrafter i olika ämneskombinationer. En sådan detalj som fluktuationer från en tid till annan i valet mellan latin- och reallinje kan också vålla betydande förskjutningar. Ett exempel torde belysa detta. De dåliga befordringsförhållandena för t. ex. matematik- och fysiklärare för närvarande jämfört med det relativt gynnsamma läget för lärare i klassiska språk torde till en del sammanhänga med det förhållandet, att under tiden efter 1905 års läroverksreform latinet ansågs vara ställt i viss mån på avskrivning, medan gynnsamma utsikter erbjöde sig för lärare i matematisk-naturvetenskapliga ämnen. Detta vållade flykt från latinet och rusning till matematiken även bland läraraspiranterna. Latinlinjen har emellertid visat sig vida mer lockande än som förmodades, och det har till och med hänt, att dubbla latinavdelningar måst inrättas med motsvarande indragning av realavdelningar. Samtidigt som antalet aspiranter till lärarbefattningar i klassiska språk minskades, har lärarbehovet sålunda ökat. Det faller av sig självt, att fluktuationer av här antydd art, vilka ju icke kunna förutsägas, även måste inverka på beståndet av lärarebefattningar, såväl lektors- som adjunkts- och ämneslärarinnetjänster, inom olika ämnesgrupper.

Enligt överstyrelsens mening låter det sig alltså icke för närvarande göra att åstadkomma en exakt beräkning av antalet lediga befattningar av olika slag och inom olika ämnesgrupper vid de högre läroanstalterna för exempelvis den närmaste 15-årsperioden. Detta hindrar dock icke, att en approximativ sådan beräkning torde kunna uppgöras, och överstyrelsen har för sin del ingenting att erinra mot föranstaltande av en dylik utredning. En sådan torde kunna bli till gagn såsom en ledning för dem, vilka förbereda sig eller ämna förbereda sig för inträde på lärarbanan, liksom den även torde kunna vara till en viss ledning vid hänvisningarna till provår.

Om utredningen av *tillgång* på lärartjänster för en tid framåt sålunda kan anses

önskvärd och i viss utsträckning möjlig, så gäller detsamma också om en undersökning av *efterfrågan* på lärarbefattningar, även om denna senare utredning torde ställa sig avgjort vanskligare och man även kan hysa större tvekan både om dess praktiska värde och om sättet för samt omfattningen av densamma. Att den allmänna tendensen går mot en stegring i fråga om antalet aspiranter, torde kunna anses styrkt utan vidare. *Provårsansökningarna* ha för de senaste terminerna visat en avgjord ökning. Under tiden höstterminen 1923—vårterminen 1927 växlade de mellan 89 och 103 per år, medan de för läsåren 1927—1928 och 1928—1929 uppgingo till respektive 135 och 169 (150 personer). Därvid torde dock speciella i samband med skolreformen stående omständigheter ha till icke oväsentlig del spelat in, exempelvis till statstjänst ifrågasatta mellan-skolelärares önskan att vinna adjunksbehörighet. Vad beträffar *antalet sökande till ledigförklarade tjänster*, har överstyrelsen icke nu företagit någon jämförande statistisk utredning men kan dock påstå, att detta antal, särskilt i ämnesgrupperna moderna språk samt matematik och fysik, är mycket stort — jämför översikten i bilaga 4 — och att den första befordran till adjunkt i allmänhet icke erhålles förrän efter ett tiotal tjänsteår. Det av motionären anförda antalet *läraraspiranter*, som under höstterminen 1928 voro *utan anställning*, pekar också mot en stegring. Slutligen och framför allt är den stora *ökningen av studentantalet* vid våra universitet och högskolor, närmast då inom filosofiska fakulteten, ett förhållande, som är ägnat att väcka en viss oro i förevarande avseende.

Det är på denna sista punkt, som en utredning om den närmaste framtidens efterfrågan på lärarbefattningar närmast skulle inrikta sig. En sådan undersökning skulle givetvis vara av stort intresse, men att den skulle möta betydande svårigheter, kan med visshet förutses.

De studerande inom filosofiska fakulteten utgöras nämligen ingalunda av blott sådana, som förbereda sig för läraryrket. Även de, vilkas studier äro inriktade på filosofisk ämbetsexamen, hava i stor utsträckning andra framtidsmål, såsom platser inom de centrala ämbetsverken, bibliotek, arkiv och museer, folkskole- och folkhögskoleväsendet, försäkringsväsendet, tidningsväsendet m. m. eller praktiska yrken av olika slag. De föredraga emellertid ofta att avlägga ämbetsexamen framför kandidatexamen, eventuellt jämte denna, på grund av den mera omfattande kompetens, som därigenom erhålles, och emedan skillnaden i kurser och fordringar för de båda examina i allmänhet är jämförelsevis obetydlig. Det är alltså omöjligt att av siffrorna över studerande inom filosofiska fakulteten draga några säkra slutsatser angående antalet läraraspiranter för den närmaste framtiden. En undersökning måste här vända sig direkt till de studerande med förfrågningar angående deras studiemål m. m. i varje enskilt fall. Och det resultat, som på denna väg skulle erhållas, kan säkert icke tillerkännas obetingat vitsord med hänsyn till den relativa ovisshet, som måste vidlåda en stor del av inkommande uppgifter.

Överstyrelsen vill i detta sammanhang erinra om den utredning, som Uppsala studentkår lät företaga år 1912. Den hade form av en enquête, och frågeformulär utsändes till de filosofie studerandena vid rikets fyra universitet och högskolor. Det visade sig därvid först och främst, att en mycket stor del av de tillfrågade, i Göteborg 60, i Stockholm 52, i Lund 50 och i Uppsala 35 %, underlät att insända svar. Under sådana förhållanden kunde undersökningen i fråga redan på grund av materialets ofullständighet icke erhålla något större praktiskt värde. Och de erhållna resultaten torde icke få anses ha blivit bekräftade av den följande utvecklingen. Sammanlagt 974 filosofie studerande — jämte 44 teologer — förklarade sig hoppas på anställning vid läroverken och 42 vid enskilda skolor, medan 217 direkt förklarade sig icke ämna inträda på lärarbanan. Samtidigt vore ungefär 250 extra ordinarie lärare redan anställda vid läroverken och ett 70-tal voro upptagna av provårsutbildning. De för den

närmaste femårsperioden ledigblivande platserna beräknades till 250. Då det torde kunna tagas för givet, att bland de närmare 1,000 studenter, som icke insände svar å förfrågningarna, ytterligare funnos många, som närmast räknade med lärarbanan, borde läget hava varit synnerligen ogynnsamt, att icke säga tröstlöst, för den dåtida generationen av läraraspiranter bland universitetsstudenterna. Och dock torde den följande utvecklingen hava visat, att även om befordringsförhållandena varit ogynnsamma och befordringsåldern hög, och detta särskilt inom vissa ämnesgrupper, det dock i det stora hela avlöpt lyckligare än man då kunde ha anledning att förvänta och att framför allt någon arbetslöshet icke i nämnvärd utsträckning förekommit. Att så blivit förhållandet, torde visserligen till betydlig del hava sin grund däri, att ett så stort antal kommunala mellanskolor inrättats under de sistförflutna tjugu åren. Överstyrelsen vill heller ingalunda uttala den meningen, att förhållandena sannolikt komma att gestalta sig lika gynnsamt för dem, som nu förbereda sig till inträde på lärarbanan. Läget torde nu vara betydligt allvarligare. Lägets allvar torde nu också stå klarare för de studerande själva, så att de mera beredvilligt än då skulle medverka vid en utredning, särskilt om denna ägde officiell karaktär. Men överstyrelsen har dock velat anföra detta för att belysa de vanskligheter, som äro förknippade med en utredning av antytt slag, och den relativa osäkerheten i de resultat, som kunna framgå ur en dylik utredning.

Ett förhållande, som även förtjänar att i detta sammanhang beaktas, är den starka tillströmningen av studenter även till andra fakulteter än den filosofiska. Motionären anför sålunda själv, att studentantalet vid Lunds universitet ökats från 967 år 1908 till 2,544 år 1928, alltså uppvisar en ökning av 263 %. Då emellertid under samma tid antalet studerande inom filosofiska fakulteten ökats från 501 till 1,280 eller med 255 %, framgår härav, att ökningen icke är något för filosofiska fakultetens alumner säreget, utan att tvärtom stegringen för dessa varit något, om också obetydligt mindre än för studentantalet i dess helhet. Redan detta förhållande giver vid handen, att frågan bör ses ur vidare synpunkter. Är tillströmningen för stor och i behov av begränsning i fråga om filosofiska fakulteten, bör samma förhållande gälla även andra fakulteter eller åtminstone vissa av dem. Från denna utgångspunkt borde en utredning egentligen vara lika motiverad i fråga om alla de yrkesgrupper, vilka rekryteras ur universitetsstudenternas led.

Det är möjligt — därom kan överstyrelsen icke uttala sig — att en sådan utredning skulle stöta på ännu större svårigheter beträffande dessa andra levnadsbanor. I dessa andra fall gäller det väl icke heller stå stora och relativt enhetliga grupper av statstjänare. Med en så vidgad omfattning av undersökningen skulle sannolikt också en alltför stor utredningsapparat bliva erforderlig, och det skulle bli svårt att inom rimlig tid ernå resultat av positivt värde. Men även om överstyrelsen sålunda icke för sin del vill påyrka, att, därest en utredning på denna punkt kommer till stånd, den skall erhålla denna i sig själv sannolikt önskvärda vidare omfattning, finner överstyrelsen det dock angeläget, att det vidare sammanhang, i vilket föreliggande fråga måste ses, icke förloras ur sikte. De åtgärder, som kunna komma att vidtagas, böra sålunda icke erhålla en sådan karaktär, att de alltför mycket skrämma den studerande ungdomen från en viss bana till andra, där knappheten på platser måhända sedan kommer att göra sig minst lika kännbar.

Liksom i fråga om ledigblivande befattningar måste även i fråga om tillströmningen en eventuell utredning hålla isär *olika ämneskombinationer*. Förhållandena torde nämligen därvidlag ställa sig i hög grad olika och en överproduktion vara påtaglig inom vissa ämnesgrupper, men däremot knappast alls förefintlig inom andra.

Då det sedan gäller frågan, i vad mån behov och efterfrågan skola kunna närmare anpassas efter varandra, omnämner motionären själv vissa åtgärder såsom eventuellt lämpliga och anser, att de böra tagas under övervägande i samband med en utredning. Sålunda framkastas tanken på en »spärr» vid universitetsstudiernas början, exempelvis så anordnad, att endast sådana studenter finge idka studier för filosofisk ämbetsexamen, vilka i studentexamen erhållit minst betyget »med beröm godkänd» i de ämnen, i vilka de tänkte fortsätta sina studier. Enligt överstyrelsens mening vore en sådan anordning icke välbetänkt. Visserligen torde i flertalet fall specialbegåvningen framträda redan på skolstadiet, men det är av många skäl omöjligt att ur ett ordnärt studentbetyg draga bestämda slutsatser angående en persons begåvning och hans förmåga av intellektuell utveckling. En elev kan hindras i arbetet på sina speciella ämnen av arbetet i andra ämnen, för vilka han äger mindre begåvning, eller han kan föredraga att nöja sig med medelmåttiga betyg och ägna sin lediga tid åt allmänbildande studier eller annat arbete vid sidan av skolstudierna. Lärarnas betygs-skala kan skifta och skiftar faktiskt i mycket hög grad, varigenom betygen för elever från olika skolor eller olika lärare kunna bli missvisande och verka orättvist. Förskjutningar i ämnesintressen under fortgången av universitetsstudierna äro vanliga. Arbetet under ledning av en framstående vetenskaplig fackman kan utveckla både intresse och fallenhet, som icke tidigare framträtt. Utpräglad begåvning för vissa ämnen sammanfaller för övrigt långt ifrån alltid med den s. k. lärarbegåvningen. En person kan mycket väl äga en medelmåttig studiebegåvning men sedermera visa sig besitta stor förmåga som lärare och uppfostrare.

Det synes i och för sig omotiverat att bryta ut en grupp av universitetsstudier ur övriga och omgärda dessa med speciella restriktioner. Det torde icke ens vara för mycket sagt, att en sådan åtgärd förefaller särskilt motbjudande i fråga om filosofiska fakulteten, inom vilken studierna av gammalt varit friast och minst yrkesbetonade. Och vad själva ämbetsexamen angår, är denna, såsom redan framhållits, i praktiken ingalunda någon exklusiv lärarexamen.

Överstyrelsen kan alltså icke ansluta sig till detta motionärens förslag utan håller bestämt före, att tillträde till universitetsstudierna alltjämt måtte i lika mån förbli fritt för alla, vilka styrkt sig äga vederbörliga förutsättningar för bedrivande av studier av vetenskaplig karaktär.

Ett annat av motionären framkastat förslag innebär en omläggning av prov-*årsutbildningen*, varigenom denna skulle bringas i närmare kontakt med själva den vetenskapliga utbildningen. Skäl kunna anföras både för och emot en sådan anordning. Överstyrelsen vill i denna fråga icke för närvarande göra något uttalande. Frågan om provårets omläggning har nämligen sedan lång tid tillbaka varit aktuell och är för närvarande under behandling av de skolsakkunniga. Sannolikt blir därvid även här berörda förslag, som tidigare framförts från annat håll, underkastat prövning.

Vad som i föreliggande fråga synes överstyrelsen viktigast, är, att de studerande vid universiteten ifrån första början av sina högskolestudier stå i rapport med förhållandena inom det yrke, för vilket de utbilda sig. Ur den synpunkten är det önskvärt, att upplysning i tid må kunna givas de till universitetet kommande studenterna om utsikterna på de banor, till vilka universitetsstudierna förbereda. Inrättande av särskilda akademiska *upplysningsbyråer* i detta syfte förefaller sålunda att vara ett beaktansvärt uppslag. Genom samarbete mellan sådana byråer och nationsföreningarna i Uppsala och Lund eller studentföreningarna i Stockholm och Göteborg å ena sidan och skolöverstyrelsen — eventuellt andra ämbetsverk — å den andra borde en någorlunda vägledande översikt över läget och utsikterna på lärarbanan — eventuellt andra banor — ständigt kunna hållas tillgänglig för de studerande. Dock torde det

näppeligen kunna anses lämpligt, att staten upprättar dylika upplysningsbyråer. Initiativet synes närmast böra utgå från respektive studentkårer. Däremot torde det kunna anses vara ett statligt intresse att ekonomiskt stödja en sådan informationsverksamhet. Kunde en klok anpassning av studierna därigenom underlättas, vore det till gagn icke blott för den enskilde utan även för det allmänna.

De åtgärder, som kunna sättas i fråga, böra sålunda enligt överstyrelsens uppfattning mindre sikta till att genom särskilda restriktioner försvåra tillträdet till lärarbanan än till att hjälpa och vägleda den studerande ungdomen vid dess val av utbildning och levnadskall.

Vad beträffar den andra av de båda huvuduppgifter, som skulle åligga en eventuell utredning, nämligen att undersöka möjligheterna för en förbättring och stabilisering av de extra ordinarie lärarnas ställning, torde det huvudsakligen om också icke uteslutande gälla åtgärder av ekonomisk natur. Det synes särskilt vara ett par frågor, som i detta sammanhang förtjäna att tagas under omprövning.

Den ena är *ämneslärarinneinstitutionens ställning* vid våra samläroverk. Genom 1927 års riksdags beslut fastställdes en proportion mellan lärarinnetjänster och övriga ämneslärarbefattningar, som näppeligen torde hava varit avsedd, och vid 1928 års riksdag beslöts också en modifiering av den föregående år fastslagna proportionen. Detta senast fattade beslut åger emellertid endast provisorisk karaktär med giltighet till och med läsåret 1930—1931. Frågans slutliga lösning måste emellertid med det snaraste tagas upp till övervägande, därest man icke skall finna sig stå inför en fastlåst proportion mellan ämneslärarinnetjänster och adjunktstjänster, som varken tillgodoser läroverkens bästa eller det nuvarande befordringsläget. Då ämneslärarinneinstitutionen infördes i och med statssamskolornas inrättande genom 1904 års läroverksreform, saknade kvinnor behörighet till lärartjänster vid allmänna läroverk, och endast ett ytterst litet fåtal adjunktskompetenta kvinnor funnos. Nu är läget ett annat. Kvinnor äga rätt och bliva i ständigt ökad omfattning kompetenta att söka *alla* slags ämneslärarbefattningar vid läroverken. Det är därför varken behövt eller rättvist att samtidigt *reservera* ett större antal platser för kvinnor. Lönen för adjunktskompetent ämneslärarinna är densamma som för kvinnlig adjunkt, majoriteten sökande till ämneslärarinnetjänster har adjunktsbehörighet, men medan de flesta sådana kvinnliga sökande för närvarande ha för kort tjänstetid för att i fråga om adjunktstjänster kunna upptaga tävlan med välmeriterade manliga extralärare, som kunna ha mellan 20 och 30 terminers väl vitsordad tjänstgöring, kunna de med relativt litet antal tjänsteår vinna befordran till ämneslärarinnor. Det kan icke vara rättvist, att de kvinnliga sökandena skola på detta sätt på en genväg komma förbi och från befordran utestänga de mer meriterade av sina manliga medsökande. Att ämneslärarinneinstitutionen alltjämt är nödvändig vid samläroverken, är även överstyrelsens uppfattning. Dessa läroverk måste vara *garanterade* kvinnlig lärarkraft. En viss reserv av sådana tjänster är måhända även önskvärd med hänsyn till de lärarinnor, som genom omorganisationen förlora sin anställning vid högre flickläroverk. Men den nu gällande proportionen mellan »kvinnliga» och »manliga eller kvinnliga» lärarbefattningar är med säkerhet icke motiverad av ett motsvarande behov. Även om ämneslärarinnetjänsterna reducerades till exempelvis två vid varje samläroverk eller till och med en vid enkellingiga realskolor — överstyrelsen vill därmed icke hava uttalat sig för denna proportion — skulle läroverken ändå komma att tillgodogöra sig de adjunktsbehöriga kvinnliga sökandena, ehuru till en början i egenskap av extra ordinarie lärare och först senare som adjunkter i den ordning de med framgång kunde tävla med de manliga medsökandena.

Det torde kanhända icke böra ifrågasättas, att här berörda spörsmål skall ingå i den utredning, som eventuellt kan komma att beslutas med anledning av föreliggande motion. Överstyrelsen får anledning att inom kort i annat sammanhang upptaga frågan. Men då dess slutliga lösning spelar en betydande roll för det större frågekomplex, det här gäller, har överstyrelsen icke ansett sig kunna i detta sammanhang förbigå densamma. Ty frågan står i direkt samband med den reduktion av extralärary- och i viss mån även adjunktstjänster, som framgår såsom en följd av 1927 års riksdagsbeslut i fråga om läroverkens organisation. Denna reduktion beror nämligen dels på nyssberörda vidsträcktare tillämpning av ämneslärarinneinstitutionen dels även på indragningen av läroverkens första och delvis andra klass.

Enligt den av överstyrelsen uppgjorda plan, vilken återfinnes i 1928 års statsverksproposition, åttonde huvudtiteln, sid. 318, skulle den 1 januari 1928 vara anställda 808 adjunkter och 207 extralärare vid de gamla läroverken (jämte de fyra då beslutade flickläroverken, som dock först senare blivit upprättade). Läsåret 1936—37 beräknades för samma läroverk 792 adjunkter och 83 extralärartjänster, alltså en minskning av i fråga om adjunktstjänster 16 och i fråga om extralärartjänster 124 eller sammanlagt 140 befattningar, medan samtidigt antalet ämneslärarinnebefattningar skulle ha ökats från 47 till 192, alltså med 145. Adjunktstjänsterna vid de läroverk, som uppkommit genom förstatligande av kommunala mellanskolor, besättas genom överflyttning i statstjänst av de ordinarie lärarna vid mellanskolorna och utgöra alltså intet platstillskott. Att lektorstjänsternas antal skulle under sagda tid ökas med 79 från 288 till 367 torde knappast heller kunna betraktas som någon kompensation med hänsyn till de speciella högre kompetensfordringarna för lektorat. En väsentlig uppmjukning skedde emellertid i här berörda avseende genom 1928 års riksdags provisoriska reduktion av ämneslärarinnornas antal med 84, varigenom de ovannämnda indragningarna i följd av omorganisationen skulle minskas till sammanlagt 56.

Om det sålunda bleve möjligt att något reducera antalet ämneslärarinne-tjänster och i motsvarande mån öka adjunktstjänsterna, skulle detta öka befördringsmöjligheterna för den talrika gruppen av icke-ordinarie manliga lärare och måhända även möjliggöra en sänkning av den nuvarande medelåldern för första befordran till adjunkt eller åtminstone förhindra en ytterligare höjning av densamma. Under de fem senaste åren (till och med vårterminen 1928) har denna varit: 34.9, 37.1, 36.2, 36.5 och 35.7 — se bilaga 3 — eller i genomsnitt ungefär 36 år. Detta är onekligen en abnormt hög siffra, som det måste anses vara i hög grad angeläget att nedbringa.

Den enda fullt effektiva åtgärden att skapa ökade befördringsmöjligheter är emellertid ett ökat *inrättande av ordinarie tjänster*. Såsom överstyrelsen vid tidigare tillfälle haft anledning framhålla, böra sådana inrättas i den utsträckning, som kan anses ungefärligen motsvara läroverkens konstanta, d. v. s. av tillfälliga fluktuationer oberoende behov av lärarkrafter. En prövning av denna fråga synes böra ingå bland direktiven för en eventuell utredning.

Slutligen vill överstyrelsen erinra om ett uttalande, som överstyrelsen gjorde i samband med sitt utlåtande över lärarnas lönekommittés betänkande den 30 september 1924 och som alltjämt torde kunna anses innebära ett beaktansvärt uppslag, då det gäller frågan i vad mån *säkrare anställningsvillkor* och därmed *större trygghet* må kunna beredas de extra ordinarie lärarna. Överstyrelsen yttrade därvid: »Det kan ifrågasättas, huruvida icke i samband med det nya lönesystemets införande vid undervisningsanstalterna åtgärder böra vidtagas i syfte att för de icke-ordinarie befattningshavarna skapa en mera fast organisatorisk anknytning till statens undervisningsväsende. Den nuvarande anordningen med antagande för varje läsår av erforderligt antal icke-ordinarie lä-

rarkrafter vid varje särskild läroanstalt synes i flera hänseenden ur såväl statens som befattningshavarnas synpunkt vara otillfredsställande. Såsom en utväg till åstadkommande av en förbättring härutinnan synes kunna tänkas en anordning, motsvarande den vid statsdepartement och centrala ämbetsverk förekommande inskrivningen av amanuenser och med dessa jämförliga icke-ordinarie tjänstemän. En liknande inregistrering av icke-ordinarie befattningshavare inom undervisningsväsendet torde i många avseenden kunna medföra fördelar. Att en fastare ordnad rekrytering av lärarkåren vid statens undervisningsanstalter ur det allmännas synpunkt vore av värde, torde ligga i öppen dag. För de icke-ordinarie befattningshavarna skulle tydligen en dylik inskrivning — som i varje fall synes böra äga rum först efter viss aspirant-tjänstgöring, vilken ådagalagt vederbörandes lämplighet för lärarkallet, och endast under förutsättning att befattningshavaren avlagt vederbörliga kunskapsprov — vara ägnad att åtminstone i någon mån bereda en fastare ställning och en större trygghet.»

Då överstyrelsen ansett sig böra återupprepa detta sitt yttrande av år 1924, innebär detta icke, att överstyrelsen är beredd att uttala sig för den däri förslagsvis framkastade åtgärden. Men då liknande önskemål ännu tidigare framförts av de extra ordinarie lärarna själva och då det bland dessa alltjämt torde förefinnas sympatier för detsamma, anser överstyrelsen en klarläggande utredning av frågan vara påkallad.

Vilka åtgärder som än må bli vidtagna för att bereda de icke-ordinarie befattningshavarna vid statsläroverken en bättre och tryggare ställning, böra de dock enligt överstyrelsens mening icke få undanskymma det viktigaste önskemålet, nämligen att ordinarie befattningar inrättas i största möjliga utsträckning.

Av vad ovan anförts framgår sålunda, att farhågorna för en överproduktion av läraraspiranter icke kunna tillbakavisas såsom ogrundade samt att de icke-ordinarie lärarnas ställning är i hög grad otillfredsställande med hänsyn såväl till otryggheten i densamma som till de ogynnsamma befordringsförhållandena. På grund härav vill överstyrelsen sammanfattningsvis göra det uttalandet, att, *ehuru överstyrelsen finner en utredning av det nuvarande befordringsläget för aspiranter till läroverkslärarbanan och utsikterna på denna bana för den närmaste framtiden förknippad med mycket stora svårigheter, överstyrelsen dock finner en sådan utredning önskvärd, liksom överstyrelsen också finner av behovet påkallat att få till stånd en undersökning angående åtgärder för en stabilisering av de icke-ordinarie lärarnas ställning och en förbättring av deras befordringsförhållanden.*

Samtidigt anser sig överstyrelsen emellertid böra framhålla, såsom också framgår av vad ovan anförts, att en utredning av här antytt slag icke kan undgå att bli synnerligen omfattande och att det därför icke är möjligt för överstyrelsen att, på sätt motionen synes giva vid handen, med sina nuvarande arbetskrafter ensam ombesörja densamma. I viktiga delar måste den ju också beröra förhållanden, som tillhöra universitetens och icke överstyrelsens verksamhetsområde. Därest en utredning av riksdagen anses böra komma till stånd, synes det därför bli *nödvändigt att överlämna densamma till en kommitté*, och i en sådan kommitté torde böra insättas representanter för såväl universitetet som det högre skolväsendet.

Stockholm den 3 april 1929.

OTTO HOLMDAHL.

KARL KÄRRE.

Gustaf Brunnberg.

Bil. 1.

Uppgifter angående ledigblivna tjänster och provärsutbildningen under den senaste femårsperioden.

	Lektors- tjänster	Adjunks- tjänster	Summa	Provåret	
				Ansök- ningar	Hänvis- ningar
Läsåret 1923—1924	19	46	65	102	79
„ 1924—1925	21	42	63	92	77
„ 1925—1926	19	41	60	89	88
„ 1926—1927	24	49	73	103	89
„ 1927—1928	14	41	55	135	82
Summa	97	219	316	521	425
Medeltal	19.4	43.8	63.2	104.2	85

Anm. För höstterminen 1928 och vårterminen 1929 har antalet provärsansökningar uppgått till 169 (150 personer), varav 86 blivit beviljade.

Bil. 2.

Ordinarie rektors-, lektors- och adjunktsbefattningar vid de allmänna läroverken, vilka blivit lediga under tiden 1 maj 1923—30 april 1928.

Lärarkategorier	År	Genom övergång till annan befattning				Pen- sione- rade	Döda	Övriga	Summa
		vid allmänt läroverk		vid annan läroanstalt	av annat slag				
		Trans- porterade	Befor- drade						
Rektorer	$1\frac{1}{5}$ 23— $30\frac{3}{4}$ 24	—	—	—	—	1	—	—	1
	$1\frac{1}{5}$ 24— $30\frac{3}{4}$ 25	—	—	—	—	3	—	—	3
	$1\frac{1}{5}$ 25— $30\frac{3}{4}$ 26	2	—	—	—	2	—	—	4
	$1\frac{1}{5}$ 26— $30\frac{3}{4}$ 27	3	—	—	—	2	—	—	5
	$1\frac{1}{5}$ 27— $30\frac{3}{4}$ 28	—	—	—	—	1	1	—	2
Lektorer	$1\frac{1}{5}$ 23— $30\frac{3}{4}$ 25	3	—	—	1	8	4	—	16
	$1\frac{1}{5}$ 24— $30\frac{3}{4}$ 25	8	—	1	—	7	—	—	16
	$1\frac{1}{5}$ 25— $30\frac{3}{4}$ 26	4	1	—	—	11	2	—	18
	$1\frac{1}{5}$ 26— $30\frac{3}{4}$ 27	6	4	—	—	8	6	—	24
	$1\frac{1}{5}$ 27— $30\frac{3}{4}$ 28	5	1	—	2	5	1	—	14
Adjunkter	$1\frac{1}{5}$ 23— $30\frac{3}{4}$ 24	13	7	1	—	16	7	2	46
	$1\frac{1}{5}$ 24— $30\frac{3}{4}$ 25	14	4	2	—	15	7	—	42
	$1\frac{1}{5}$ 25— $30\frac{3}{4}$ 26	9	7	1	1	14	8	1	41
	$1\frac{1}{5}$ 26— $30\frac{3}{4}$ 27	16	11	3	1	9	8	1	49
	$1\frac{1}{5}$ 27— $30\frac{3}{4}$ 28	10	6	—	2	16	7	—	41
Summa	$1\frac{1}{5}$ 23— $30\frac{3}{4}$ 28	93	41	8	7	118	51	4	322

Bilaga 3.

Nyttnämnda och befordrade lektorer och adjunkter vid de allmänna läroverken under tiden $\frac{1}{5}$ 1923— $\frac{30}{4}$ 1928.

Lärare	Å r	Å l d e r s g r u p p								Summa	Medel- ålder
		25— 29 år	30— 34 år	35— 39 år	40— 44 år	45— 49 år	50— 54 år	55— 59 år			
I. Lektorer.											
1. Nyutnämnda.	$\frac{1}{5}$ 23— $\frac{30}{4}$ 24	1	6	7	—	—	—	1	15	35.8	
	$\frac{1}{5}$ 24— $\frac{30}{4}$ 25	1	2	3	1	—	—	—	7	35.7	
	$\frac{1}{5}$ 25— $\frac{30}{4}$ 26	—	3	3	—	—	—	—	6	34.7	
	$\frac{1}{5}$ 26— $\frac{30}{4}$ 27	—	3	4	1	1	—	—	9	36.4	
	$\frac{1}{5}$ 27— $\frac{30}{4}$ 28	—	1	5	2	1	—	—	9	34.6	
2. Befordrade adjunkter.	$\frac{1}{5}$ 23— $\frac{30}{4}$ 24	—	1	3	1	—	1	—	6	39.7	
	$\frac{1}{5}$ 24— $\frac{30}{4}$ 25	—	—	1	—	—	—	—	1	36.0	
	$\frac{1}{5}$ 25— $\frac{30}{4}$ 26	—	—	2	1	—	—	—	3	39.3	
	$\frac{1}{5}$ 26— $\frac{30}{4}$ 27	—	1	2	1	2	1	—	7	42.3	
	$\frac{1}{5}$ 27— $\frac{30}{4}$ 28	—	—	1	2	1	—	—	4	42.0	
II. Adjunkter.											
	$\frac{1}{5}$ 23— $\frac{30}{4}$ 24	2	18	14	4	—	—	—	38	34.9	
	$\frac{1}{5}$ 24— $\frac{30}{4}$ 25	—	7	19	2	—	2	—	30	37.1	
	$\frac{1}{5}$ 25— $\frac{30}{4}$ 26	—	8	13	3	1	—	—	25	36.2	
	$\frac{1}{5}$ 26— $\frac{30}{4}$ 27	—	7	25	5	—	—	—	37	36.5	
	$\frac{1}{5}$ 27— $\frac{30}{4}$ 28	2	7	10	4	1	—	—	24	35.7	

Anm. I ovanstående ingår ej en kvinnlig adjunkt, som befordras vid 39 års ålder.

Bilaga 4.

Under år 1928 ledigförklarade lektors- och adjunktstjänster.

Lektorstjänst i modersmålet och latin (Östermalm)	7 sökande
» » » tyska (Göteborg, latinl.)	7 »
» » » (Uddevalla)	5 »
» » » (företr.) och tyska (Eskilstuna)	5 »
» » » och historia (Visby)	—
» » historia (företr.) och modersmålet (Södermalm)	8 »
» » modersmålet och historia (Visby)	2 »
» » » (Eksjö)	2 »
» » » (Södertälje)	6 »
» » latin och grekiska (Ystad)	3 »
» » » (Linköping)	4 »
» » » (Borås)	2 »
» » engelska och franska (Eskilstuna)	5 »
» » franska (företr.) och engelska (Falun)	3 »
» » engelska och franska (Göteborg, reall.)	3 »
» » » (företr.) och franska (Sundsvall)	1 »

Lektorstjänst i engelska och franska (Skövde)	3	sökande
» » » » (Uddevalla)	3	»
» » biologi och geografi (Hälsingborg)	10	»
» » matematik och fysik (Södertälje)	8	»
» » fysik (företr.) och matematik (Göteborg, reall.)	7	»
» » matematik och fysik (Linköping)	6	»
» » matematik (företr.) och fysik (Karlstad)	3	»
» » fysik (företr.) och matematik (Norra reall.)	5	»
» » matematik och fysik (Östermalm)	10	»
» » » » (Eksjö)	3	»
» » fysik och kemi (Västerås)	7	»
» » biologi och kemi (Borås)	7	»
» » » » (Skövde)	6	»
» » » (Uppsala)	10	»
» » » (Nya elem.skolan)	13	»

Adjunktstjänst i kristendom och modersmålet (Karlstad)	4	sökande
» » » » » (Göteborg, latinl.)	7	»
» » modersmålet och latin (företr.) (Södermalm)	11	»
» » » » » , latin och grekiska (Västerås)	3	»
» » » » » och tyska (Falköping)	11	»
» » » » » » (Malmö, hal.)	21	»
» » » » » (företr.) och tyska (Uppsala)	13	»
» » » » » och tyska (Alingsås)	17	»
» » » » » » (Hälsingborg)	21	»
» » » » » » (Borås)	17	»
» » » » » , tyska och engelska (Södermalm)	6	»
» » » » » » (Haparanda)	3	»
» » » » » och engelska (Göteborg, reall.)	7	»
» » » » » » historia (Karlstad)	29	»
» » » » » » (Linköping)	36	»
» » » » » » (Katarina)	35	»
» » » » » geografi (företr.), modersmålet och historia (Hudiksvall)	14	»
» » » » » modersmålet, historia och geografi (Linköping)	29	»
» » » » » latin och grekiska (Sundsvall)	11	»
» » » » » tyska och engelska (Örebro)	32	»
» » » » » » »	32	»
» » » » » » (Malmö, hal.)	30	»
» » » » » tyska, engelska och franska (Karlskrona)	16	»
» » » » » » (Ängelholm)	22	»
» » » » » » (Malmö, realsk.)	26	»
» » » » » » (Vasa)	28	»
» » » » » » (Örnsköldsvik)	17	»
» » » » » tyska och franska (Göteborg, latinl.)	17	»
» » » » » engelska och franska (Jönköping)	23	»
» » » » » » (Norra latinl.)	24	»
» » » » » biologi (företr.) och geografi (Linköping)	20	»
» » » » » matematik och fysik (Göteborg, reall.)	17	»
» » » » » » (Katarina)	25	»
» » » » » » (Vasa)	35	»
» » » » » » (Malmö, realsk.)	29	»
» » » » » » (Uppsala)	19	»

Adjunktstjänst i matematik, fysik och kemi (Skara)	22	sökande
» » » » » (Ängelholm)	24	»
» » » » » (Karlskrona)	20	»
» » » » » (Kungsholmens)	32	»
» » » » » (H. lär. sem:t)	25	»
» » matematik, fysik och geografi (Trälleborg)	13	»
» » fysik och kemi (Norra reall.)	14	»
» » biologi och kemi (Skellefteå)	5	»
» » » » » (Landskrona)	15	»

Bilaga 3.

Till andra kammarens första tillfälliga utskott.

Sedan andra kammarens första tillfälliga utskott berett Sveriges extraläraryörening tillfälle att inkomma med yttrande över i andra kammaren av herr Anderson i Linköping väckt motion, nr 96, »angående vidtagandet av åtgärder mot arbetslösheten bland läroverksläraraspiranter m. m.», får föreningen vördsamst anföra följande:

Föreningen är i likhet med motionären av den åsikten, att nuvarande anställnings- och avlöningsförhållanden för de icke ordinarie lärarna vid statsläroverken och de kommunala mellanskolorna äro i hög grad otillfredsställande.

Vad frågan om »tillgång och behov av läroverksläraraspiranter» beträffar, yttrar motionären bl. a., att det även för skolöverstyrelsen torde »vara svårt att här göra någon tillnärmelsevis säker beräkning av lärarbehovet under de närmaste tio å femton åren». År 1927 förelåg icke en dylik svårighet. Redan kort tid efter beslutet om skolreformen hade skolöverstyrelsen uppgjord en detaljerad plan över antalet parallellklasser, samt behovet av såväl ordinarie som extra ordinarie lärare vid de olika statsläroverken under övergångsperioden. Emellertid rubbades denna plan genom 1928 års riksdags beslut »att bemyndiga Kungl. Maj:t att tills vidare, då för realskolestadiet avsedd ordinarie ämneslärarebefattning skall tillsättas, besluta, huruvida befattningen skall kungöras ledig såsom adjunktsbefattning eller ämneslärarinnebefattning». Även om i berörda hänseende sålunda vissa svårigheter uppkommit, torde dock dessa näppeligen vara större, än att någorlunda exakta beräkningar skulle kunna göras. — I detta sammanhang bör f. ö. framhållas, att skolöverstyrelsens folkskoleavdelning, bl. a. år 1925, ansett sig böra företaga en synnerligen vidlyftig utredning (skrivelse till Kungl. Maj:t av den 1 december 1925) angående lärartillgången vid folkskolorna. Denna utredning gav bland annat vid handen, att efterfrågan på lärare för folkskolan »under de tre närmaste åren» kunde väntas »successivt avtaga». Skolöverstyrelsen betecknade det förhållandet, att man hade att räkna med ett »alltför stort överskott av lärarekrafter för folkskolan», som en »i hög grad betydelsefull angelägenhet» och gjorde gällande, att det lyckligaste vore att söka förekomma, att ett överskott över huvud uppstode. Den angelägenhet, varom här är fråga, synes föreningen i lika hög grad betydelsefull beträffande de akademiskt utbildade lärarekrafterna för vårt högre skolväsen. En utredning angående tillgång och behov är, sådan situationen f. n. ter sig, synnerligen nödvändig jämväl för denna kategori av lärare, och önskligt vore därför, att skolöverstyrelsen snarast föranstaltade om en undersökning i antytt syfte.

I fråga om åtgärder att minska det förefintliga lärareöverskottet av icke ordinarie lärare och lärareaspiranter är föreningen av samma uppfattning som motionären, att det lyckligaste vore, »om reglering av tillströmningen kunde ske på upplysningens väg». Föreningen, som givetvis allttjämt kommer att begagna sig av detta medel, har emellertid i likhet med motionären funnit, att detta icke är till fyllest och att följaktligen andra och effektivare åtgärder äro av nöden. Förslaget om att begränsa rätten att avlägga examina, som berättiga till läroverkslärartjänst därhän, att man borde kräva »på visst sätt kvalificerade betyg i muntlig studentexamen utan efterprövning i de ämnen, examen skall omfatta», synes kunna medföra vissa icke önskvärda konsekvenser och torde därför, enligt föreningens mening, böra modifieras till *efterprövningsrätt under mera betryggande former*, än som nu sker, t. ex. efterprövning i samband med vanlig studentexamen med censorer.

Föreningen vill emellertid framhålla, att den egentliga lärarutbildningen — bortsett från aspiranttjänstgöring — är förlagd till provåret och att således en reglering av tillgången på lärarkrafter för det högre skolväsendet även kan tänkas äga rum i samband med provårshänvisningarna.

Utöver vad motionären anfört i fråga om ämneskombinationer i de akademiska examina vill föreningen tillägga, att beträffande lärare, som avlagt akademisk examen i och som under längre tid använts å extra ordinarie tjänst i s. k. »olämplig» men trots detta i läroverksstadgan upptagen ämneskombination (extralärare med dylika kombinationer finnas, vilka hava ända till 30 terminers väl vitsordad tjänstgöring), vederbörande myndighet bör tillse, att tjänster ledigförklaras i hans kombination. Det torde även kunna ifrågasättas, huruvida icke möjligheterna till ämneskombinationer borde inskränkas därhän, att »olämpliga» kombinationer i en framtid icke kunna ifrågakomma.

Motionären berör även frågan om studiekostnader och betonar, att, om studierna helt finansieras lånevägen, de »först fram mot pensionsåldern kunna amorteras». För att ytterligare belysa de svårigheter, som möta i detta avseende, återgivas här nedan följande ur en år 1928 av föreningen utgiven broschyr, »Extralärarna och skolreformen», hämtade citat:

»För kompetens till adjunktur kräves filosofisk ämbetsexamen, provår och två års tjänstgöring. Filosofisk ämbetsexamen var ursprungligen avsedd att kunna avläggas efter 3½ års studier, från studentexamen räknat. Under årens lopp ha emellertid kurserna utökats alltmåra och fordringarna skärpts, och detta har medfört, att på senare tid denna examen i medeltal kräver mer än 4½ år. För den blivande läraren tillkommer så provåret, då ingen lön erhålles. Under hela denna tid äro de studerande hänvisade att bestrida sina levnads-kostnader genom lån, då nästan alla utgått från sådana hem, som på sin höjd kunnat hjälpa sonen eller dottern fram till studentexamen utan skuld och i många fall ej heller detta. Beräknar man nu de årliga utgifterna under studietiden till 2,500 kr. (och om man betänker, att de nuvarande extralärarna fått skaffa sig sin utbildning helt eller till stor del under de svåra krisåren, är denna siffra snarast för låg), så stiger studieskulden, räntor inberäknade, för de 5½ åren efter studentexamen till minst 16,000 kr. Sättes nu amorteringstiden för denna skuld så lång som 10 år, blir medelutgiften för ränta och amortering (vid 6 % räntefot) c:a 2,200 kr. per år. Som säkerhet för lånet måste den studerande i regel skaffa sig en livförsäkring, som täcker hela lånebeloppet, och för en sådan blir premien c:a 300 kr. Man kan således säga, att en extralärare måste för att på 10 år avbetala sin studieskuld årligen betala c:a 2,500 kr. Skatten till stat och kommun torde inalles uppgå till omkr. 400 kr. Den sammanlagda summan av dessa obligatoriska avbränningar uppgår alltså till 2,900 kr. Avdrages detta belopp från lönen (efter dyrortsklasser varierande mellan 5,100—5,500 kr.) återstår för levnads-kostnadernas täckan-

de ett årligt belopp av 2,200—2,600 kr. Denna summa räcker nödtorftigt för en ensam person. Att enbart med denna inkomst bilda familj är otänkbart, och sådan är tyvärr situationen för de flesta extralärare.

Under omorganisationstiden förvärras förhållandena ytterligare därigenom, att den avsedda inskränkningen i extralärarnas antal som en avigsida medför, att många bland dem få bereda sig på att flytta omkring från läroverk till läroverk i mycket större utsträckning än nu, och detta utan ett öres ersättning för flyttningskostnaderna, även om flyttningen skall ske från Ystad till Luleå.»

I motionen har även medtagits den av 1920 års lärarlönekommitté ifrågasätta utökningen av tjänstgöringstiden. Lärarlönekommittén hade, då den gjorde detta förslag, icke att taga hänsyn till tvenne omständigheter, som tillkommit genom den av 1927 års riksdag beslutade omorganisationen, nämligen indragning av läroverkets första klass vid alla läroverk, ytterligare en vid flertalet och reserverandet av ett stort antal platser för kvinnliga ämneslärare. Dessa omständigheter ha gjort situationen ytterst prekär för de obefordrade manliga ämneslärarna. Centralstyrelsen kan ej finna det annat än berättigat, att hänsyn härtill tages vid avgörandet av frågan om utsträckt tjänstgöringstid och att sålunda, om utsträckning av tjänstgöringstiden av statsmakterna anses böra ifrågakomma, en lämplig övergångstid bestämmes, så att icke ett stort antal obefordrade lärare ställas på bar backe. Föreningen kan icke underlåta att erinra därom, att statsmakterna vid omorganisationens beslutande tagit stor hänsyn till de enskilda flickläroverkens lärarpersonal, under det att statsläroverkens icke-ordinarie lärare icke genom några som helst bestämmelser garanterats fortsatt anställning.

I fråga om extralärarnas anställningsvillkor och arbetsförhållanden finner motionären många svaga punkter och framhåller angelägenheten av, att stabilara förhållanden åvägbringas. I detta sammanhang vill föreningen understrika, att en väsentlig olikhet är rådande mellan de icke-ordinarie ämneslärarna å ena sidan och övriga med dem jämförliga statens icke-ordinarie tjänstemän å den andra. En extra ordinarie tjänsteman i centralförvaltningen erhåller vid sitt antagande i statens tjänst ett antagningsbevis och kvarbliver sedan kontinuerligt i tjänsten, tills han antingen vinner befordran eller — efter tre månaders uppsägning — avskedas. En extra lärare däremot förordnas, även om han genomgått föreskrivet provår, i regel per läsår, i annat fall per termin. Härav följer det synnerligen anmärkningsvärda missförhållandet, att varje år hans anställning i statens tjänst för kortare perioder avbrytes. Föreningen finner det angeläget framhålla, att en dylik olikhet i anställningsformen försätter de icke-ordinarie ämneslärarna i ett sämre läge än andra statens icke-ordinarie tjänstemän. Skolöverstyrelsen har i sitt utlåtande över Lärarlönekommitténs betänkande angående berörda fråga yttrat bl. a. följande:

»Det kunde ifrågasättas, huruvida icke i samband med det nya lönesystemets införande vid undervisningsanstalterna åtgärder borde vidtagas i syfte att för de icke-ordinarie befattningshavarna skapa en mera fast organisatorisk anknytning till statens undervisningsväsende. Den nuvarande anordningen med antagande för varje särskild läroanstalt syntes i flera avseenden ur såväl statens som befattningshavarnas synpunkt var otillfredsställande. Såsom en utväg till åstadkommande av förbättring härutinnan kunde tänkas en anordning motsvarande den vid statsdepartement och centrala ämbetsverk förekommande inskrivningen av amanuenser och med dessa jämförliga icke-ordinarie tjänstemän. En liknande inregistrering av icke-ordinarie befattningshavare inom undervisningsväsendet torde i många avseenden kunna medföra fördelar. Att en fastare ordnad rekrytering av lärarkåren vid statens undervisningsanstalter ur det allmännas synpunkt vore av värde, torde ligga

i öppen dag. För de icke-ordinarie befattningshavarna skulle tydligen en dylik inskrivning — som i varje fall syntes böra äga rum först efter viss aspiranttjänstgöring, vilken ådagalagt vederbörandes lämplighet för lärarkallet, och endast under förutsättning att befattningshavaren avlagt vederbörliga kunskapsprov — vara ägnad att åtminstone i någon mån bereda en fastare ställning och en större trygghet.»

Föreningen, som finner de av skolöverstyrelsen framförda synpunkterna angående anställningsformen i stort sett motsvara sina önskemål, vill endast tillägga, att den nämnda inskrivningen lämpligen borde ske efter genomgången provår. Då av skolöverstyrelsens yttrande att döma ej alltför stora svårigheter torde möta att inom undervisningsväsendet få genomförd en liknande inregistrering som inom centralförvaltningen och då en dylik förändring otvivelaktigt skulle vara till fördel icke blott för extralärarna utan även för läroverken, vill föreningen uttala den förhoppningen, att utskottet måtte gå in för krav på en anställningsform för extralärarna i enlighet med den av skolöverstyrelsen skisserade.

Det kan nog icke, som det heter i motionen, förnekas, att extralärarymbefattningar och vikariat stundom tillsättas godtyckligt. Möjligen skulle en viss garanti mot ett dylikt godtycke kunna vinnas därigenom, att skyldighet föreläge för rektorerna att annonsera uppkomna ledigheter och att, efter uppgjort förslag, till skolöverstyrelsen insända samtliga inkomna ansökningshandlingar.

Föreningen får alltså hemställa att utskottet ville beakta följande önskemål:

att skolöverstyrelsen finge i uppdrag att föranstalta om en ingående undersökning beträffande tillgång och behov av lärarkrafter för vårt högre skolväsen;

att, om icke genom andra åtgärder tillströmningen till lärarbanan kan avpassas efter behovet, den definitiva regleringen av tillgången på lärarkrafter för det högre skolväsendet må äga rum i samband med provårshänvisningarna;

att skolöverstyrelsen måtte tillse, att tjänster ledigförklaras i samtliga enligt läroverksstadgan möjliga ämneskombinationer, där obefordrade lärare med lång och väl vitsordad tjänstgöring finnas att tillgå;

att, om utsträckt tjänstgöringstid anses böra ifrågakomma, en lämplig övergångstid föreslås;

att extralärare efter genomgången provår genom inskrivning och antagningsbevis inregistreras i det under skolöverstyrelsens överinseende stående undervisningsväsendet.

Stockholm den 28 februari 1929.

För Sveriges extralärareförening.

OLA HÅKANSSON.

Ordf. i Centralstyrelsen för Sveriges extralärareförening.